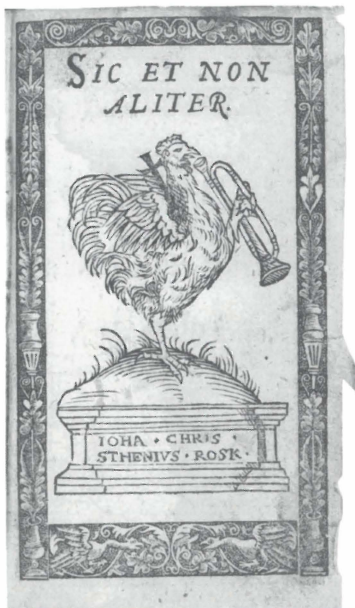

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

TEOL

INFORMATION

Nr. 37 februar 2008

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen	3
En Sthen i reolen er bedre end en sten i skoen af dr.theol. h.c. Jens Lyster	6
Minervas hus og hin uendelige virkelighed. Afsked med lektor Peder Norgaard Hojen af studieleder, lektor, ph.d. Kirsten Busch Nielsen	10
Grundforskningsprofessorat om islam i Europa af centerleder, professor Jorgen S. Nielsen	14
Den Nye Aftale – oversættelse som teologisk praksis af lektor, cand.theol. Geert Hallbäck	18
Luther i Brasilien af adjunkt, ph.d. Anna Vind	22
Fem års forskning i <i>Religion i det 21. århundrede</i> af lektor, cand.theol. Hans Raun Iversen	26
Åndens krop som et bud på Johannesevangeliets <i>blosses Dass</i> af cand.theol., ph.d. Gitte Buch-Hansen	30
Nasiræerne i Det Gamle Testamente af cand.theol. Anne Katrine de Hemmer Gudme	34
Gudserindring af ph.d.-stipendiat, cand.mag. Ulrik Houлинд Rasmussen	38
Salmernes Bog som affekternes skole af ph.d.-stipendiat, cand theol. Lars Christian Vangslev	42
Kalender ved Pia Christensen	48

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Morten Eriksen på tlf.: 35 32 36 09.

Meninger, der tilkendegives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatters synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

Redaktion: prodekan, professor, dr.theol. Mogens Müller.

Layout og sats: Morten Eriksen.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S. *Oplag:* 3500

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forside: Salmedigteren Johannes Christianus Sthenius Roskildensis (1544-1610) havde som emblem en årvågen hane, der med trompet og mottoet "Sic et non aliter" [således og ikke anderledes] blæser til kamp mod tidens dårlighed og den teologi og poesi, der ikke holder målene.

**Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, Postboks 2164
1150 København K.
Tlf.: 3532 3603
Fax: 3532 3600
www.teol.ku.dk**

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen

”Det er et fælles mål, at alle trives i arbejdet.” Sådan hedder det i *Grundprincipper for Københavns Universitets personalepolitik*, som

blev vedtaget af Hovedsamarbejdsudvalget i december og derefter udsendt til samtlige medarbejdere. Hvem kan være uenig? Og spørger man uden for murene, vil man sikkert få at vide, at netop på universitetet er der gode muligheder for, at alle kan trives, for her er der – i hvert fald for VIP’erne, men også i høj grad for TAP’erne – en frihed og selvbestemmelse i arbejdet, som man ikke kan finde ret mange andre steder.

Grundprincipperne sætter en tyk streg under dette ved at fastslå som det første, ”at KU værner om ytrings- og forskningsfriheden og giver rum for alle medarbejders kreative, faglige udfoldelse under ansvar over for fællesskabet og universitetets målsætninger.” Det manglede også bare, kan man sige, for uden frihed kan et uni-

versitet overhovedet ikke være universitet i nogen meningsfuld betydning af ordet. Uden frihed kan der ikke tænkes nyt og fra grunden. Og her drejer det sig ikke alene om den videnskabelige frihed, det frie valg af forskningsemne og metode, men om åndsfrihed i videre forstand.

Der er grund til at glæde sig over den klare tale i personalepolitikens første grundprincip, for friheden vindes ikke en gang for alle, og den er altid under pres. Man kan kun værne om den ved til stadighed at bekæmpe anslagene mod den. Og de kan komme snigende og næsten umærkeligt. De fleste anslag kommer udefra, men det er desværre tit alt for fristende at blive ”medarbejder”, mere eller mindre officiel, og omkostningerne ved at gøre modstand kan være store. Klogt og snilde skal der til, hvis man vil bevare sin frihed og overleve. Det er svært at se bort fra, at totalovervågningen også har indfundet sig på universiteterne, og at det universelle evalueringsvanvid i stigende grad sætter dagsordenen. Og det ville være mærkeligt, om der ikke i denne udvik-

ling skulle ligge et anslag mod den kostbare frihed. For eller siden må universitetet – af princip – forholde sig mere direkte kritisk til dette problem, end det hidtil er sket.

Akademisk kan fakultetet ved årsskiftet se tilbage på et interessant år med gode begyndelser og fornemme afslutninger. 7. september holdt dr.theol. Jesper Hogenhaven tiltrædelsesforelæsning som ny professor i Det Gamle Testaments Eksegese med Qumran-studier som særligt studieområde.

Fakultetet har længe ønsket at styrke Qumranforskningen, hvor der allerede er stolte traditioner.

1. oktober tiltrådte Jorgen S. Nielsen som grundforskningsprofessor i moderne europæisk islamisk tænkning og med CEIT, *Center for Europæisk Islamisk Tænkning*, er fakultetet blevet vært for en forskningsenhed, der er enestående i sin art, og som der knyttes store forventninger til, ikke mindst blandt de kolleger, som beskæftiger sig med religionsmode og religionsteologi. Jorgen S. Nielsen, der kommer fra en stilling som direktor for Det Danske Institut i Damaskus med orlov fra et professorat i Birmingham, holder tiltrædelsesforelæsning på Det Teologiske Fakultet fredag den 8. februar. Centeret vil først være fuldt bemandet fra begyndelsen af 2008, men fakultetet kan allerede nu glæde sig over, at Safet Bektovich, der tog sin ph.d.-grad her for nogle år siden, nu er vendt tilbage som *assistant professor* i centerets faste stab af videnskabelige medarbejdere. Hans særlige område er den is-

lamiske filosofis og teologis historie. I begyndelsen af 2008 ansættes en ekspert i Koran- og Hadith-studier.

Hen over sommeren 2007 afsluttedes den indledende fase i Københavns Universitets tværfakultære temapakkeproces, og der blev bevilget betydelige beløb til arbejdet med en række tværfaglige emner i forskergrupper, hvori også fakultetet er repræsenteret.

I november blev 20 forskningsprojekter efter en omfattende bedømmelse udpeget som støtteværdige under Københavns Universitets såkaldte Stjerneprogram, på engelsk *Programme of Excellence*. Et stort projekt fra Det Teologiske Fakultet, *Naturalism and Christian Semantics*, med professor, dr.phil. et theol. Troels Engberg-Pedersen som hovedansøger, og med professor Niels Henrik Gregersen som den anden hovedkraft, blev tilgodeset med mere end 13 mio. kr. over en femårig periode. Fakultetet ønsker de to professorer tillykke med bevillingen, som bl.a. betyder, at en række yngre forskere vil kunne ansættes i midlertidige stillinger eller oppebære stipendier i årene indtil 2013. Projektet vil senere blive præsenteret i *TEOL-information*, men man kan allerede nu læse om det på adressen

<http://www.ku.dk/stjerneprogrammer/>.

Som flertallet af Københavns Universitets tværfaglige satsningsområder afsluttes med udgangen af 2007 også den af lektor Hans Raun Iversen ledede og af lektor Lisbet Christoffersen koordinerede indsats på området *Religion i det 21. århundrede*. Der har været tale om et i alle måder vellykket

projekt, som har skabt nye samarbejdsmonstre på universitetet, og hvis resultater er gjort tilgængelige for offentligheden i et imponerende stort antal publikationer. Afslutningen blev under betydelig mediebevågenhed markeret ved en stor og velbesøgt international konference i september, *Religion in the 21st Century: Transformations, Significance, Challenges*. Lisbet Christoffersen vender nu tilbage til den lektorstilling på RUC, som hun i fem år har haft orlov fra, men fakultetet håber at finde en ordning, så det gode samarbejde, som vi skylder stor tak for, kan fortsættes.

Ligeledes i september forsvarede under stor opmærksomhed ved fakultetet to ph.d.-afhandlinger, nemlig cand.theol. Gitte Buch-Hansens *It is the spirit that makes alive (6:63). A Stoic Understanding of Pneuma in John* og cand.theol. Stefan Nordgaard Svendsens *Allegory Transformed. The Appropriation of Philonic Hermeneutics in the Letter to the Hebrews*. Afhandlingerne er udgivet af fakultetet og kan købes ved henvendelse til receptionen.

Ved Københavns Universitets årsfest i november promoveredes og proklameredes pastor emeritus Jens Birch Lyster, Broager, og professor Mohamed Salih, Institute of Social Studies, The Hague, som teologiske æresdoktorer, og to nybakte teologiske kandidater modtog universitetets guldmedalje for deres prisopgavebesvarelser, Anne Katrine de Hemmer Gudme for *Nyere ritualteori appliceret på gammeltestamentlige tekster. En ritualteoretisk undersøgelse af*

"Loven om Nasiræerne" i Num 6,1-21 og Maria Elisabeth Engell Jessen for *To Exercise the Divine Arts of Imagination. Receptionen af bibelske motiver hos William Blake*. De to æresdoktorer kvitterer, som det er skik, med en forelæsning. Det sker i 2008, og i skrivende stund ligger det fast, at dr.theol. h.c. Jens Lyster forelæser 4. februar kl. 14.

To disputater er antaget og på vej til forsvar, nemlig Joshua Sabih's *A Critical Edition and Linguistic Analysis of the Judæo-Arabic Translation of Japheth Ibn Ali of the Book of Jeremiah, Including the Hebrew Text in Arabic Script: Medieval Middle Arabic as Scriptolect* og universitetslektor, ph.d., cand.theol. Kirsten Busch Nielsens *Syndens brudte magt. En undersøgelse af Dietrich Bonhoeffers syndsforståelse*. Sidstnævnte disputats forsvares fredag den 22. februar kl. 13,00 i Annexauditorium A, Studiestræde 6 o.g.; den kan købes i fakultetets reception og er indtil forsvaret elektronisk tilgængelig via fakultetets hjemmeside <http://www.teol.ku.dk/>.

Akademisk er der således nok at glæde sig over, og meget mere kunne nævnes. Det er derfor med fortrosthed, at jeg med tak for 2007 ser frem mod 2008 og ønsker fakultetets venner, medarbejdere og i alt 829 studenter *Godt nytår!*

En Sthen i reolen er bedre end en sten i skoen

Af dr.theol. h.c. Jens Lyster

Der er medieomtalen og berømmelsen til forskel. "En sten i skoen" gjorde ondt i folkekirken i et år eller to og gjorde sin forfatter lands-

kendt for det, han ikke troede på, men hans bog blev næppe læsning i de tusind hjem. Den Sthen derimod, hvis forfatterskab jeg har bakset med at samle gennem en stor del af mit voksenliv, blev en flittig bidragyder til fromhedslitteraturen både i sin levetid (1544-1610) og yderligere i et par generationer. Endnu i dag står 16 af hans salmer i den nye salmebog.

Hans Christensen Sthens andagts- og opbyggelsesskrifter "En liden Haandbog", "Christelige oc vdkaarne Boner" og "En liden Vandrebog" fik en uhort udbredelse og blev læst i de tusind almuehjem, på kongens skibe og var med på rejsen, når håndværkere og studenter drog udenlands. Sthens bonner blev bedt, hans leveregler blev lært udenad, og hans gudelige viser blev sunget og elsket for deres enkle

trosvidnesbyrd. Fra Sthens egne skrifter blev de brugeligste tekster pilleret ud og indgik talrigt i andres bonne- og salmesamlinger op gennem hele 1600-tallet. Men hvem der havde skrevet dem, var der ingen, der vidste. Sthen blev glemt ganske snart efter sin død i 1610. Den metriske reform, der fra Tyskland holdt sit indtog i Danmark i 1620'erne, fik Sthens gudelige viser til at fremstå ubehjælpsomt gammeldags. Men almuen havde taget dem til sig. Derfor var de ikke til at komme udenom, da Kingos salmebog i 1699 samlede det bedste af to århundreders danske salmedigtning. I alt indgik tolv af Sthens salmer i Kingos salmebog. Men de ti var anonyme. Kun to blev tillagt en forfatter, og vel at mærke en forkert forfatter! Samme skæbne overgik Sthens bonner. Rationalismen tog endegyldigt livet af både bonner og salmer. Samme vej gik Kingo og Brorson.

Opdagelsen

Med romantikken fik man øjnene op for glemte salmedigtere. Kingo fik sin renaissance i 1827, Brorson i 1830. Da

Peder Hjort, Ingemanns lektorkollega i Soro, i 1843 udgav en samling "Gamle og Nye Psalmer", var der to af Sthens salmer med. Den ene, "Den lyse Dag forgangen er", er uden forfatternavn, i den anden, "Herre Jesu Christ, Min Frelser du est", har Hjort opdaget et akrostikon HANS ANNO (det første bogstav i hver strofe) og spørger, hvem denne Hans Anno mon kan være? Svaret lod ikke vente længe på sig. C.J. Brandt, den senere Vartovpræst, havde siden 1841 samlet en tobindsantologi om "Den Danske Psalmedigtning", der udkom i 1846-47. Under dette arbejde opdagede Brandt, at en ukendt latinskolektor i Helsingør og kapellan ved Skt. Olai Kirke sammesteds ved navn Hans Christensen Sthenius Roskildensis havde udgivet andagts- og bonnebøger, hvad han fortsatte med som sognepræst og provst ved Skt. Petri Kirke i Malmo. Med sin opdagelse kunne Brandt pludselig sætte forfatternavn ved 38 spændende salmer fra reformationsårhundredet. Kort for sin dod nåede C.J. Brandt i 1888 at udgive en biografi om "Salmedigteren Hans Christensen Sthen" ledsaget af et "Udvalg af Hans Chr. Sthens Salmer og aandelige Rim".

Siden Brandts tid har der såvel blandt kirkehistorikere og hymnologer som litteraturhistorikere været et ønske om at få tilvejebragt en samlet udgivelse af Sthens forfatterskab, der var spredt ud på et dusin opbyggelige småskrifter, i dag store sjældenheder på forskningsbiblioteker i ind- og udland.

Livsprojektet

Daværende domprovst Richard Fangel i Ribe forelagde mig i 1972 ideen til en udgivelse af Sthens trykte skrifter. Jeg havde skrevet speciale hos professor Niels Knud Andersen om "Forlæg og kilder til Hans Christensen Sthens prosaskrifter" og var på det tidspunkt kandidatstipendiat ved Institut for Kirkehistorie og havde faktisk andre planer, men jeg gik ind i projektet, omfangsberegnet det til fire bind omfattende tekster, indledninger, kommentarer, udgavebeskrivelser, variantapparater og andet og forelagde det for Det danske Sprog- og Litteraturselskab, som påtog sig udgivelsen. Ved Fangels dod i 1977 forelå der en endnu ikke korrekturlæst afskrift af Sthens hovedværk "En liden Vandrebog" efter den ældste af de dengang fem kendte udgaver. Nu var jeg eneansvarlig for hele projektet, og nu begyndte for alvor min jagt på hidtil ukendte udgaver af Sthens skrifter. Det blev et familieprojekt, idet familiens feriemål fortrinsvis blev byer med forskningsbiblioteker. I Oxford kærkede vores ældste son Sune ubarmhertigt sin far ved i Blackwell Bookstore at spørge insisterende efter Stone's Walking Book. Årene gik med at indsamle stof, og til sidst måtte jeg højt og helligt love Litteraturselskabet ikke at finde flere ukendte udgaver af Vandrebogen. Men da var jeg også kommet op på at kende 11 udgaver, og variantapparat og udgavebeskrivelser svulmede. På Sthens 450-års-fødselsdag den 25. november 1994 kunne jeg fra Sthens prædikestol i Skt. Olai i Helsingør præsentere første bind af

Sthens skrifter, og det næste bind udkom den 25. november 2003. Jeg har en aftale med domprovst Steffen Ravn Jørgensen om at låne kirke og prædikestol igen, når de resterende bind foreligger.

I 1932 udgav professor Ernst Frandsen bogen "Hans Christensen Sthen. Studier i det 16. aarhundredes danske litteratur", der fremhæver Sthens levende fortællestil og hans umiskendelige sans for poesi i salmerne, men samtidig afdækker Frandsen, hvorledes en række af Sthens salmer har tyske forbilleder, og at det er samtidens elskovsviser, der inspirerer Sthen til nogle af hans bedste salmer.

Hvor Ernst Frandsen slipper Sthen, er det så, at jeg tager over. Der er endnu langt flere forbilleder, forudsætninger og forlæg, end Frandsen kunne ane. Sthens mesterlige navnesalme "Herre Jesu Christ, min Frelser du est" bygger ikke kun på en tysk elskovsviser, men er en bevidst moddigtning af en samtidig moralistisk dommedagsviser, skrevet af et bysbarn Hans Pedersen fra Roskilde, som Sthen har haft morderlig lyst til at lægge arm med. Ud fra en teologisk betragtning viser "Herre Jesu Christ" sig at have et tydeligt eskatologisk aspekt ved at være en "anti-dommedagssalme", skrevet netop i det forunderlige år 1588, hvor verdens undergang blev imodset med gru af Hans Pedersen og tusinder af andre, men som i Sthens optik bliver anledning til at affatte en glad adventssalme, skrevet af Hans i det forunderlige år, jf. akrostikon HANS ANNO, hvor Kristi

genkomst imodses med forventning, og hvor "jeg lukker ind/ i sjæl og sind/ dig, Herre min./ med al din nådegave". Se herom udførligt i "Hymnologiske Meddelelser" 1980 s. 71-146.

Hvor Frandsen i den dramatisk fortællende salme "Til trost den gantske Christenhed" aner "middelalderlig luft", har jeg påvist (i Hymnologi, Nordisk tidsskrift, 35. årgang nr. 4, december 2006), at her foreligger en gendigtning af Bernhard af Clairvaux's legende om den himmelske rådslagning og Guds fire dotre og en moddigtning af en samtidig tilsvarende vise af sognepræst Jens Pedersen i Pårup. Ligeledes har Sthen med et digt om ægteskabets indstiftelse i Paradis moddigtet en samtidig anonym skillingsvise. Disse og andre moddigtninge eller kontrafakturer kaster lys over Sthens emblem, en stridslysten, selvsikker hane, der med et udfordrende "Sic et non aliter" – således og ikke anderledes – udbasunerer, hvordan forkyndelsen og salmedigtningen rigtigst skal kringles. Så billedet af den fromme Sthen, der skriver så enfoldigt og troskyldigt, bor nok revideres. Dertil kommer, at Malmoprovsten var en ynder af de slebne, elegant turnerede facetier (vittige indfald), der i anekdotens form formidlede den frimodige ånd fra Boccaccios Decameron (se mit bidrag "Om gudsfrygt, lærdom og frisind" s. 260-269 i Danmark og renæssancen 1500-1650, Gads Forlag 2006). Nok var Sthen forankret i luthersk fromhed, men han er også humanist og renæssancemenneske.

Teologien

Et entydigt billede af Sthens teologiske ståsted er det vanskeligt at give. Der er næppe tvivl om, at han gerne har villet vedkende sig et tilhørsforhold til Melanchthon og Niels Hemmingsen. Men det skilte de man ikke risikofrit med i datidens Danmark, hvor Hemmingsen blev afsat for kryptocalvinisme. Sthen omtaler i en af sine bøger dr. Johannes Stössel, som den saksiske kurfyrste lod fængsle for kryptocalvinisk nadverlære, men det er svært at gennemskue, om Stössel har Sthens sympati. Det horer med til billedet af Sthens holdning, at han i udstrakt grad gor brug af Nikolaus Selneckers bonner. Selnecker er en af Konkordieformlens fædre og tager som sådan afstand fra calvinismen. To nadverbonner, som Sthen selv synes at have forfattet, er tydeligt anticalvinske. Det er imidlertid i det store og hele mit indtryk, at fromhedslitteraturen, hvortil horer både bonner og salmer, er mere interkonfessionel end anden litteratur (jf. at i forfatterregisteret til den nyeste katolske salmebog fra Ansgarstiftelsens Forlag, 2006, står side om side de to antipapister Martin Luther og – sans comparaison – Jens Lyster). Sthen kan også gore brug af en katolsk nadverbon, som pave Bonifacius skænkede 2000 års aflad for brugen af, hvad Sthen dog klogeligt ikke nævner.

Sthens Skrifter III-IV håber jeg sammen med min medarbejder og emerituskollega Jens Hojgård at kunne udgive i 2010, så der kan blive 4 x Sthen på reolen i 400-året for digterens dod. De to sidste bind vil bl.a. in-

deholde trosteskrifter og tre psalterparafraser, hvoraf den ene har et tysk gnesioluthersk forlæg, så det synes, som om Sthen kommer hele det teologiske spekter rundt. Et andet skrift til ægteskabets pris står i gæld til en tysk teolog Petrus Streuber, der var både giftmorder og jomfruskænder. Sthen har i god tro oversat dennes "En jomfrus bon". For hvem skulle også tro sådan noget om en superintendent i Sachsen? Med denne appetitvækker på lidt af hvert være mit livsprojekt, der undertiden har været mig en sten i skoen, men også givet mig mange glæder, anbefalet.

Mandag den 4. februar 2008 kl. 14.15 holder Jens Lyster semesteråbningsforelæsning i auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal med titlen "Strejftog gennem hymnologiens grænselände".

Minervas hus og hin uendelige virkelighed

Afsked med lektor Peder Nørgaard-Højen

Af studieleder, lektor, ph.d. Kirsten Busch Nielsen

Når vi tager hul på forårssemesteret 2008, vil det være med Peder Nørgaard-Højen som lektor emeritus. Peder Nørgaard-Højen fylder 70 år den 22. januar 2008 og forlader derfor med udgangen af januar sin stilling som lektor i systematisk teologi ved Det Teologiske Fakultet. Derved ophører et ansættelsesforhold, der har strakt sig gennem ikke mindre end fem årtier.

Peder Nørgaard-Højen studerede teologi ved Københavns Universitet og ved Institut für Europäische Geschichte i Mainz i årene 1958-1966. Efter teologisk kandidateksamen fra Københavns Universitet blev Peder Nørgaard-Højen ansat som amanuensis ved det daværende Institut for Økumenisk Teologi. Herpå fulgte i årene 1972-1975 en ansættelse som sekretær for interkonfessionel forskning ved Det Lutherske Verdensfor-

bund i Genève. I 1975 vendte Peder Nørgaard-Højen tilbage til Københavns Universitet og har i stillingen som lektor siden da virket som forsker og underviser ved Institut for Systematisk Teologi, som så dagens lys i 1970, som fra 1972 også omfattede Økumenisk Institut, og som i dag er en af fakultetets tre teologiske afdelinger. Her har han i flere omgange påtaget sig administrative opgaver. Peder Nørgaard-Højen ledede i mange år instituttets Afdeling for Økumenisk Teologi, han påtog sig hvervet som institutbestyrer og var i en årrække studieleder ved Det Teologiske Fakultet.

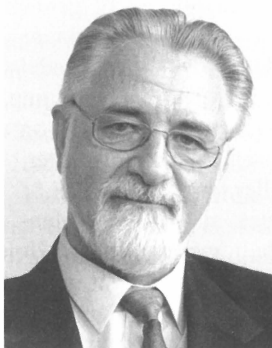
I sin tid ved Københavns Universitet har Peder Nørgaard-Højen været vidne til, at forskellige universitære styreformere har afløst hinanden, fra indførelsen af universitetsdemokratiet over dettes gradvise indskrænkning og frem til det kollegiale styres faktiske afskaffelse. Lige så stærkt Peder Nørgaard-Højen har fnyst over de betingelser, som forskning og undervisning

har fået med de seneste års lovgivning, lige så kritisk har hans vurdering sikkert været hver gang, velafprøvede strukturer er blevet brudt op. Men sikkert er det også, at han hver gang har indstillet sig på de vilkår, som fulgte med de nye styreformer, nye regelsamlinger og nye studieordninger. Det er der et dugfrisk eksempel på. Omtrent samtidig med, at Peder Norgaard-Hojen forlader Københavns Universitet, tager dette et nyt elektronisk forskningsregistreringssystem (alene ordet!) i brug. En af de kolleger ved Det Teologiske Fakultet, der *har* gjort sig den ulejlighed at sætte sig ind i systemet, er, med få uger tilbage af sin ansættelse, Peder Norgaard-Hojen. Også her er han gået ind på det, der nu engang er besluttet. Og heller ikke her har han lagt skjult på sin skepsis over for det nye system, der ganske vist ligger langt fra fortidens professorvælde, men i dets sted er i færd med at liste en slags karrierevælde ind. Denne kritiske loyalitet er udtryk for en sikker sans for, hvad der er meningen med universitetet – i ental og bestemt form og måske skrevet med stort. Det er *her*, ved universitetet i denne betydning, at Peder Norgaard-Hojen har lagt sine kræfter.

Kritisk-loyalt er også Peder Norgaard-Hojens syn på teologiens rolle i fagkredsen. Teologi hører til på universitetet, og det forpligter både universitet og teologi. I en dimissionstale sagde Peder Norgaard-Hojen for 10 år

siden, at ”teologi ifølge sit væsen må drives som et videnskabeligt studium og derfor bedst og naturligt hører hjemme i Minervas hus”. Men samtidig må teologien netop som universitetsfag ”i en sidste afgørende betydning [...] åbne forstand og hjerte for hin uendelige virkelighed, som alle videnskaber i fortid og nutiden begrænses og berøres af, og som teologien udtrykkeligt refererer til, den virkelighed nemlig, som kristendommen kalder Gud”.

Dette udsagn rummer en kompromislos påstand om teologi og videnskab, der åbner for en principiel konflikt mellem teologien og de øvrige videnskaber. Netop de principielle spørgsmål om teologiens identitet udgør et af de områder, som Peder Norgaard-Hojen har beskæftiget sig med i forskning og undervisning. I disse overvejelser har positioner så forskellige som Martin Luthers, N.F.S. Grundtvigs, K.E. Skydsgaards og Karl Rahners været nogle af de gennemgående orienteringspunkter for Peder Norgaard-Hojen. Således gjorde han fælles sag med de af sine protestantiske og romersk-katolske kolleger i ind- og udland, der også tog fundamentalteologiske spørgsmål op i 1970' og 1980'erne for derigennem at komme til rette med, kort sagt, modernitetens udfordringer til den teologiske erkendelse. I en række arbejder kredsede Peder Norgaard-Hojen i disse år om temaer som sandhed, kætteri, frihed og

historie. En stribe af disse artikler er samlet i *Ökumenisches Engagement und theologisches Erkennen. Beiträge zur ökumenischen Methodologie* (1998). Det er slående, at de på én gang virker typiske for deres tid og fremmede for den. For gennem tidens spørgsmål formulerede Peder Norgaard-Hojen sit eget, karakteristiske standpunkt, der også her var præget af en ambition om at finde spørgsmålet i spørgsmålene, sådan som disse stillede sig i aktuelle teologiske, filosofiske og hermeneutiske dagsordener, og dermed også en ambition om at gå ud over disse dagsordener.

Enhver, der kender Peder Norgaard-Hojens pen, vil vide, at det karakteristiske ved standpunktet også kendetegner den stil, det fremsættes i, hvad enten sproget er dansk eller tysk: En sindrig, men velovervejede sætningsbygning, en krævende, men præcis terminologi, en koncentreret, men perspektivrig argumentation. Kan man som læser savne, at det solide, men også distancerede engagement bag teksterne får lov at flamme op i bare et enkelt følelsesudbrud, eller at personen bag forfatteren giver sig til kende undervejs, venter man forgæves. Til gengæld bliver man aldrig spist af med overfladiske smarheder eller pjank. Det samme gælder om Peder Norgaard-Hojens fornemme mundtlige stil *med* de bløde, aldrig helt udryddede nordjyske d'er.

Peder Norgaard-Hojens dogmatiske arbejder samler sig om grundlags-spørgsmål, om ekklesiologi, om sakramenter og om eskatologi. Hans tænkning tager udgangspunkt i en for pro-

testantisk teologi usædvanlig stærk ekklesiologi. Kirkebegrebet profileres dels ved, at forholdet mellem kirken og kirkerne er et gennemgående tema i forfatterskabet, dels ved, at Peder Norgaard-Hojen knytter ekklesiologi og soteriologi nært sammen, måske også betænkeligt nært. Ganske indgående har Peder Norgaard-Hojen beskæftiget sig med dåbslæren og i den forbindelse såvel med forholdet mellem tro og dåb som med forholdet mellem tro og bekendelse. På dette felt har han, især i de seneste år, gjort sit til gennem medier og debatindlæg at punktere myter og fordomme om bekendelsen og at præcisere dennes betydning. På grænsen mellem dogmatik og etik står de fine arbejder om aspekter af dodens teologi (bl.a. 1986).

Mens dogmatikeren Peder Norgaard-Hojen har haft København som sit geografiske centrum, har okumenikeren Peder Norgaard-Hojen også virket i internationale fora og har her opnået en betydelig anerkendelse. Peder Norgaard-Hojen er blandt dem, der tidligst beskæftigede sig med den okumeniske teologis spiritualitet, men han har samtidig i meget høj grad, i videreførelse af K.E. Skydsgaards syn på mellemværendet mellem romersk-katolsk og luthersk teologi, holdt fast ved læresamtalen som den okumeniske teologis rette form. På den anden side har han i mange sammenhænge nogternt slået fast, at det er nytteløst eller hyklerisk, hvis kirker ophober læremæssig konsensus uden at drage konsekvenser deraf i praksis. På denne baggrund forblev Peder Norgaard-

Hojens stillingtagen i 1990'erne til både den anglikanske/lutherske Porvoo-Erklæring og den romersk-katolske/lutherske Fælleserklæring om Retfærdiggørelseslæren kritisk. Selv ville Peder Norgaard-Hojen formentlig sige, at målt netop på en okumenisk-teologisk alen kom disse til kort, den ene på grund af synet på bispeembedet, den anden, fordi den påståede enighed om retfærdiggørelseslæren blev gjort til skamme af uenigheden om embede og nadver.

Vidt forskellige er de institutioner, som Peder Norgaard-Hojen har været taget tillidshverv for. Bl.a. kan nævnes Det Lutherske Verdensforbund, Det Økumeniske Institut i Strasbourg, Det Mellemkirkelige Råd, Det Økumeniske Fællesråd og senest Det Internationale Birgittinske Center i Farfa, i hvis opbygning han som formand for den akademiske komité har været en drivende kraft.

Hvor mange teologistuderende Peder Norgaard-Hojen har undervist, vejledt og eksamineret gennem sine 40 år ved Det Teologiske Fakultet, lader sig ikke tælle op. Mange! Mens dette skrives, er han ved at runde det semester af, der bliver hans sidste som lektor ved fakultetet. Til sidste dag har han været i gang på alle fronter: Peder Norgaard-Hojen har indført yngre studerende i dogmatikkens grundlagsprospørgsmål og i folkekirkens symboliske skrifter. Her har han kunnet anvende den kommenterede udgave af bekendelsesskrifterne, som han udgav i 2000/2001, og som er blevet et standardværk. Han har desuden gennemført, hvad der engang hed en ovelse

eller et kollokvium, med mere avancerede studerende. Formentlig har formen her været den frie samtale, som Peder Norgaard-Hojen mestrer og vel anser for universitetets egentlige undervisningsform. I dette semesters samtale er det religionsteologien, der har været på programmet, og også her har de foregående års okumenisk-teologiske forskning kunnet danne udgangspunkt, fordi det netop er Peder Norgaard-Hojens overbevisning, at den okumeniske teologi i dag ikke kan nøjes med at behandle forholdet mellem de kristne konfessioner, men må integrere religionsteologien i sine overvejelser. Endelig har Peder Norgaard-Hojen forberedt kandidatstuderende til deres sidste eksamen. Og så har han endnu engang været afholdt cicerone for et hold teologistuderende på ekskursion til Rom. "Den mand kan åbne døre!", sagde en studerende efter hjemkomsten om de moder med katolske kirkefolk, som Peder Norgaard-Hojen havde arrangeret.

Denne studerende kan passende få det sidste ord. Peder Norgaard-Hojen har åbnet døren til vigtige områder af teologien for mange studerende. Men hans indsats som lærer og vejleder har ikke først og fremmest bestået i at åbne døre for andre. Tværtimod har han ofte blot nøjedes med diskret at antyde over for eller simpelthen at spørge sine studerende, hvor dørene sidder. At få dem op har så været de studerendes egen sag. Netop sådan må det gå for sig på universitetet.

Grundforskningsprofessorat om islam i Europa

Af centerleder, professor Jørgen S. Nielsen

Sidste juni blev der endeligt skrevet under på det Grundforskningsprofessorat, der var blevet tildelt Jørgen S. Nielsen og placeret i Det

Teologiske Fakultet. Der har nok været nogle misforståelser ude omkring: Det drejer sig ikke om imamundervisning. Lad det med det samme være sagt. Det drejer sig først og fremmest om forskning omkring den islamiske tænkning, der er ved at udvikle sig i Europa, under overskriften *European Islamic Thought and Modernity*. Baggrunden er, at det arbejde, der hidtil har været fokuseret på islam i det moderne Europa har fundet sted hovedsageligt inden for samfundsvidenskaberne – sociologi, antropologi, statskundskab, med mindre men ikke ubetydelige bidrag fra jura, geografi, religionshistorie og økonomi. Omkring århundredeskiftet var jeg involveret i et projekt for formandskabet i EU-Kommissionen. Det gik ud på, at lave en oversigt over

forskningen om islam i medlemslandene, både dens resultater og dens metoder og teorier. Det var da ikke muligt at sige noget væsentligt om, hvordan muslimers diskurs om islam har udviklet sig i den vesteuropæiske sammenhæng. Samtidigt var det klart, at der var erfaringer i Østeuropa, og særligt i Balkan-området, som er århundreder gamle, og som muligvis kan have relevans i den vestlige kontekst.

Det er egentligt ikke så mærkeligt, at denne undersøgelse ikke kunne registrere ret meget på dette felt. Den vesteuropæiske islam er jo udgået af en indvandring, der har fundet sted i tiden siden omkring 1950 med en koncentration af arbejdsmigration i 1960erne og 70erne og i de sidste tyve år med mere vægt på asylansøgere (det er naturligvis juridiske definitioner mere end socialøkonomiske). Især den ældre indvandring kom fra landområder med en stor procent med lidt uddannelse og sjældent faglærte. Der var høj analfabetisme blandt kvinderne, der kom til under den familiesammenføring, der tog til efter ar-

bejdsmigration blev stoppet tidligt i 1970'erne (et årti tidligere i Storbritannien). I modsætning til Nordamerika, hvor den muslimske indvandring var domineret af de højtuddannede, havde de første europæiske muslimer livsnære prioriteter. Det var spørgsmål om at sikre familieindtægten og bornenes fremtid og de institutionelle rammer for et dagligliv, man kan finde sig tryk i. Forst da bornene vokser op kommer andre, mere 'teologiske' udfordringer til. Bornene opdager, at deres forældres islamiske praksis ikke moder de forventninger, der er at læse sig til i Koran og andre tekster. De begynder at fundere over, hvad det er centralt nødvendigt at bibeholde for at være muslim – og så kan meget af den nedarvede kulturelle klædedragt lægges til side, mens man begynder at finde mere funktionsdygtige indpakninger i de nye omstændigheder.

I store træk er det forst siden begyndelse af 1990'erne, at denne proces har begyndt at tage fart på. I det første stadium var det meget praktiske udfordringer, der skulle udsættes for en eftertænksom islamisk tilgang. I Tyskland spurgtes der fx om muslimer med god samvittighed kunne gøre militærtjeneste. Idet man trak på ressourcer i traditionel Sharia blev man enige om, at det måtte være en muslims pligt at deltage i forsvaret af et land, der tilbød muslimer et hjem og beskyttelse, også af deres ret til at udøve de centrale religiøse forpligtelser, såsom bon, almisse og pilgrimsfærd, og også garanterede trosfriheden. Lignende svar kom der fra flertallet af muslimer, da nogle ekstremi-

ster i Storbritannien påstod, at det var forbudt muslimer at deltage i valg. I Frankrig var der stor modstand fra nogle af de muslimske foreninger imod forbuddet mod hovedtorklædet i den offentlige skole. Men da forbuddet gik igennem, opfordrede de alligevel pigerne til at gå i skole, også uden torklædet: at lade sig uddanne var en vigtigere pligt end at bære torklædet, blev det sagt. Igen et argument baseret i Sharia-metodologier, der kan spores tilbage over et årtusinde. Lidt forenklet er man begyndt at se den integration af islam, der er ved at gøre den til en europæisk religion.

Det er naturligt, at det forst er i de seneste år, at forskere er begyndt at se på den europæiske islamiske tænkning. Men nu er der også tegn på betydelig fornyelse, og emnet begynder at blive interessant. Meget sker i et opgor med kulturarven fra forældrene, hvilket er naturligt, givet at livet nu leves i en meget anderledes kontekst både i forhold til moderniteten og i forhold til en uvant mindretalsforing. Men situationen ændrer sig også hurtigt. De skrifter og taler der kommer fra Tariq Ramadan, europæisk islams bedst kendte repræsentant, er kun det mest synlige. Meget af hvad der sker, sker i dagliglivet i forhold til de kontinuerlige valg, som unge mennesker må tage i forhold til ofte ganske almindelige ting. Af den grund er unge kvinder ofte betydningsfulde aktører – de har jo selv en interesse i at få det traditionelle hierarki forvandlet. Hvordan de gør det intellektuelt varierer meget. Der har i mange år været en stor uformel aktivitet omkring små læ-

segrupper, hvor man samarbejder om at finde svar på spørgsmålene i Koranen, Hadith-teksterne og, hvis man har lidt videre kendskab, i klassiske tekster. Mange lærer sig arabisk for at kunne arbejde med kilderne direkte. Nogle holder sig til de traditionelle analysemetoder, andre tager moderne discipliner i brug som samfundsvidenskaberne, filosofi, historie og psykologi. Begge veje kan fører til resultater, der markant afviger fra de traditionelle, ligesom de også kan føre til mere traditionelle positioner. På denne måde finder man både kontraster og kontinuiteter i forhold til den islamske 'mainstream' hvad enten det er den historiske eller nutidens.

Det professorat, som Grundforskningsfonden nu har oprettet, er i praksis et forskningsprojekt med kolleger udover professoren. Fra begyndelsesdatoen har phd Safet Bektovic været med. Han er kendt blandt Københavns teologer, idet han fik sin ph.d. her. Hans interesse i islamisk filosofi og teologi, særligt i Søren Kierkegaard og mystikken, skal komplementeres af en postdoc. (som vi i øjeblikket er ved at ansætte), hvis hovedfokus skal være Koran og Hadith, og hvordan de bruges som en ressource i den europæiske sammenhæng. Derudover inkluderer budgettet to ph.d.-stillinger. Den første af disse er netop blevet opslået, og her søger vi nogen, der kan hjælpe os med at undersøge, hvordan unge muslimske kvinder bidrager til den nutidige islamiske tænkning, og hvilken indflydelse de har på teoretiske prioriteringer og fokus. Senere i 2008 opslås endnu en ph.d.-stilling, men det er

endnu ikke bestemt, hvor dennes fokus skal ligge. Det skal nemlig afvente Jakob Skovgaard-Petersens hjemkomst fra stillingen som leder af det Dansk-Egyptiske Dialoginstitut i Cairo til Carsten Niebuhr Afdelingen på Det Humanistiske Fakultet. Fra planlægningsfasen sidste år har det været hensigten, at vi via Jakob Skovgaard-Petersen skal udbygge et dybere samarbejde på islam-området med humanisterne.

Efterhånden som centerets arbejde kommer i gang for alvor, vil det vise sig udadtil i to hovedprioriteringer samt to 'bifag'. Der er lagt midler til side til en betydelig seminar- og konferencevirksomhed. Især gennem seminarer er det hensigten at få betydelige europæiske muslimske stemmer i samtale med forskere og andre, der her til lands kan tænkes at have interesse i, hvad der diskuteres. Projektets første konference er under forberedelse og skal finde sted næste april i Istanbul. Temaet er 'Religion, ethnicity and contested nationhood in the former Ottoman space'. Valget er ikke nogen tilfældighed. I en situation hvor emnet islam i Europa domineres af vesteuropæiske tilgange begynder vi bevidst med at se på den gamle europæiske islam, som netop hang sammen med en kultur og civilisation, der i mange århundreder dannede bro til muslimske kernelande, der også var hjemsted for de ældste kristne samfund.

Papirerne fra sådan en konference bliver naturligvis udgivet, som en del af projektets anden prioritet. Jeg har allerede i nogle år været chefredaktør

for serien 'Muslim Minorities', der udgives af det hollandske akademiske forlag Brill i Leiden. Det er nu hensigten, at den serie skal udgive op mod fire titler om året, hvoraf nogle naturligvis forventes at komme ud af projektets forskning. Desuden planlægges nu med Brill en årbog om islam i Europa – forhåbentligt kommer første bind til at dække 2008 og udkommer i sommeren 2009. Her skal der samles grundlæggende data om emnet: demografi med advarsler om statistikkenes mangel på troværdighed, institutioner og strukturer, organisationer og lovgivning. Ved siden af skal der være artikler om emner, der er opstået i løbet af året skrevet af eksperter fra de berørte lande, samt anmeldelser af de vigtigste bøger, der er udkommet i løbet af året. Vi er for tiden ved at identificere partnere til projektet omkring i Europa.

'Bifagene'? I aftalen med Grundforskningsfonden er det forudsat, at vi inden for det mulige forventes at bidrage til den offentlige debat – nu skal vi se, om det kan lade sig gøre uden at få fingrene i klemme. Og så skal projektets arbejde også bidrage til universitetsundervisningen. Udover naturligvis at være til rådighed for vejledning for specialestuderende og phd'er betyder det, at der nu forhandles om enkelte undervisningsforløb i kandidatuddannelsen.

Men vi er stadigvæk ved begyndelsen, og netop i dette emne kan der hurtigt ske ting, der kan gøre, at vi må ændre kurs.

Den Nye Aftale – oversættelse som teologisk praksis

Af lektor, cand.theol. Geert Hallbäck

Dengang i 70'erne, da jeg studerede og fik min første akademiske erfaring, lærte vi, at ethvert erkendelsesarbejde afspejler en

praksis. Der er ingen videnskab for videnskabens skyld, men altid en underliggende brug af erkendelsen, der bestemmer erkendelsen. Det var jeg ikke så meget for; den mest indlysende praksis for den teologiske erkendelse var jo kirkelig, og jeg gik meget ind for, at man kunne studere teologi uden at tage hensyn til kirken.

I dag vil jeg alligevel fastholde den gamle 70'er-marxistiske opfattelse; vores erkendelse bliver faktisk brugt. Men praksis er ikke bare én ting, der er flere forskellige praksis'er. Der er kirkelige, men også undervisningsmæssige, formidlingsmæssige, kunstneriske osv. måder, hvorpå vores teologiske erkendelse bliver brugt og sat i omlob. En meget specifik praksis, som den eksegetiske erkendelse munder ud i, er oversættelse af Bibelen. Det er

karakteristisk for kristendommen, at dens kanoniske skrifter ikke kun eksisterer på originalsproget, men igennem hele kirkens historie er blevet oversat igen og igen og stadig har kanonisk status som oversættelser. Derfor er det en grundlæggende teologisk opgave at kunne oversætte Bibelen; og det er de eksegetiske fag, der skal holde den kompetence ved lige.

Fra 1992 til 2007

Jeg har selv været aktivt involveret både i den oversættelse, der blev autoriseret i 1992, og i den nye oversættelse af Det Nye Testamente til nutidens dansk – *Den Nye Aftale*, som vi har døbt den. I 1992 var jeg med som menig oversætter, mens jeg har været redaktør for den nye oversættelse. 1992-oversættelsen har mange kvaliteter, men det viste sig hurtigt, at den ikke er så nem at forstå for mennesker, der ikke er vant til at læse komplicerede tekster. Især har den nytestamentlige brevlitteratur voldt problemer. Dertil kommer, at oversættelsen benytter et sprog, der er præget af

traditionelle bibelske og kirkelige udtryk, som giver tryghed og genkendelse for læsere, der føler sig hjemme i det sprog, men som for andre læsere lige omvendt betyder, at man føler sig fremmed og lukket ude fra den bibelske verden.

Derfor besluttede Bibelselskabet at iværksætte en supplerende oversættelse, der sprogligt skulle være lettere tilgængelig, og som skulle være mere imodekommende over for kirkefremmede læsere. Det har fra begyndelsen ligget fast, at der *ikke* var tale om en ny autoriseret oversættelse. Forudsætningen for den nye oversættelse er, at den autoriserede stadig er der, at den stadig bliver brugt i gudstjenesten, og at den stadig er den 'officielle' danske bibeloversættelse. Men den nye oversættelse henvender sig til læsere, der ikke føler sig imodekommet af den autoriserede oversættelse. Den skal kunne læses umiddelbart og fore interesse for læsere ind i den bibelske verden på et sprog, de kender fra deres dagligdag. Hvis den samtidig kan få erfarne bibellæsere til at se nye betydninger i de velkendte tekster, gør det bestemt heller ikke noget.

Oversættelsesarbejdet har taget godt tre år. I første omgang oversatte to oversættergrupper hver sin halvdel af Det Nye Testamente. I hver oversættergruppe var der to teologer samt et 'sprogmand', dvs. en person, hvis ekspertise netop ikke var bibelsk, men nudansk. Oversættergrupperne arbejdede i halvandet år. Derefter blev resultatet givet videre til en redaktion bestående af cand. mag. Malene Bjerre, Bibelselskabets generalsekre-

tær Tine Lindhardt samt undertegnede. Vi havde håbet at gøre redaktionsarbejdet færdig på et halvt år, men det kom til at tage halvandet år. Det viste sig ikke at være så nemt at finde gode nudanske udtryk for meningen i Det Nye Testamente. Alligevel er tre år ret kort tid at bruge på sådan et oversættelsesprojekt.

Målprogsorienteret

Inden for oversættelsesteorien skelner man mellem *kildesprogsorienterede* og *målprogsorienterede* oversættelser. Det er klart at den nye oversættelse er orienteret mod målproget, dvs. det sprog, der oversættes til. Heri adskiller den sig ikke fra den autoriserede oversættelse. Alle oversættelser, der henvender sig til den danske offentlighed, er målprogsorienterede. Men målproget for den nye oversættelse er yderligere defineret som nudansk. Det er jo ikke noget eksakt begreb, men vi har forstået det som det sprog, der *tales* af almindelige mennesker til daglig; det er altså ikke nok, at et ord kan forstås, det skal være en del af det aktive ordforråd.

Det sætter nogle forholdsvist snævre grænser – også grænser, som teologerne i oversættergrupperne og i hvert fald Tine Lindhardt og jeg i redaktionsgruppen somme tider er blevet overrasket over. Det har været en læreproces, som ikke altid er forløbet uden sværdslag. Hvad der kan bruges som nudansk, må nødvendigvis være en erfarings- og fornemmelses-sag, og her har det været Malene Bjerres erfaringer og fornemmelser – samt opslag på *Google*, der i sidste ende har

været udslagsgivende. Det er min personlige vurdering, at *Den Nye Aftale* er præget af en sproglig ensartethed, som får oversættelsen til at hænge meget fint sammen, og det er ikke mindst Malene Bjerres fortjeneste.

Meningsbaseret

En anden kategori, man anvender inden for teorierne om oversættelse, er det *udtryksbaserede* over for det *meningsbaserede*. En oversættelse kan stræbe efter at gengive kildesprogets udtryk så tekstnært som muligt. Eller den kan søge at uddrage meningen af originalteksten og formulere den så naturligt på målsproget som muligt. Umiddelbart vil man måske mene, at jo mere tekstnær oversættelsen er, jo mere får den med af meningen på kildesproget. Men det er simpelt hen forkert. Det hænger sammen med, at der ikke er to sprog, der er ens. Ordforrådet i det ene sprog inddeler verden på en måde, der ikke helt svarer til den måde, verden inddeles på i det andet sprog. Og sætningerne konstrueres forskelligt fra sprog til sprog. Derfor dækker originaltekst og oversættelsestekst aldrig hinanden. Der er både for lidt og for meget i oversættelsen i forhold til originalen. Dertil kommer, at meget af meningen er bundet til faste udtryk, talemåder og billedsprog, som ikke uden videre kan overføres fra et sprog til et andet.

Den Nye Aftale er derfor helt grundlæggende en meningsbaseret oversættelse. Det skal understreges, at den så afgjort er en oversættelse, ikke bare en genfortælling – eller parafrase, som det kaldes i oversættelsesteorien.

Vi har arbejdet omhyggeligt med den græske tekst. Men det er ikke sikkert, at man uden videre kan gennemskue den lige vej fra det græske udtryk til oversættelsen. Vi har prioriteret at gengive meningen, og ofte har vi måttet skrive den græske formulering helt om, så meningen bliver klar og tydelig på dansk.

Den meningsbaserede oversættelse løber imidlertid ind i et stort problem, nemlig at sproglige udtryk aldrig er entydige. Men hvis man vil gengive meningen, må man have en bestemt mening at gengive. Det er ikke mindst her, den eksegetiske kompetence gør sig gældende. I en meningsbaseret oversættelse er man nødt til at lægge sig fast på en bestemt forståelse af originalteksten. Det kræver en højere grad af fortolkning end den udtryksbaserede oversættelse, der bedre kan få originalens flertydighed med over i oversættelsen. Det er et ægte dilemma, som ingen oversættelse kan undslippe. Hvis man prioriterer forståelsen, går det ud over originalens betydningsmuligheder. Men hvis man prioriterer den betydningsmæssige rigdom, går det ud over forståeligheden. Hvad man vinder ved en type oversættelse, taber man i forhold til en anden. Det må man se i øjnene og gøre sig klart, hvad man vil. I *Den Nye Aftale* har vi med åbne øjne valgt forståeligheden.

Umarkeret

En tredje oversættelsesteoretisk kategori er den *markerede* over for den *umarkerede* oversættelse. I en markeret oversættelse signalerer sproget, at der er tale om en oversættelse; der

anvendes fx udtryk fra originalsproget for at vise, at teksten ikke oprindeligt er formuleret på målsproget. I en umarkeret oversættelse ønsker man derimod at udtrykke sig så upåfaldende som muligt på målsproget. Det er ikke meningen, at læserne skal hæfte sig ved selve oversættelsen; så meget des mere skal de lægge mærke til det, teksten handler om. Vores grundlæggende bestræbelse har været at gøre den nye oversættelse umarkeret. Der er dog markante undtagelser, når det drejer sig om fænomener, der ikke findes i vores verden. Derfor taler vi i oversættelsen om saddukæere og farisæere, ypperstepræster, rabbi, Messias osv. Vi vil på ingen måde skjule, at *Den Nye Aftale* foregår i en anden verden end vores.

Men når det drejer sig om kirkelige og teologiske kodeord, har vi valgt at gøre oversættelsen decideret umarkeret ved ikke at anvende dem. Det giver selvfølgelig anledning til loftede øjenbryn – eller det der er værre. For svigter vi så ikke indholdet i Det Nye Testamente? Hvordan kan vi fx tillade os at afskaffe nåden? Pointen er imidlertid, at dette er en oversættelse, der skal fungere side om side med den autoriserede oversættelse. De, der ikke kan undvære kodeordene, kan jo bare blive ved at holde sig til den autoriserede. Men for andre mennesker medfører disse kodeord, at de føler sig lukket ude. Kodeordene signalerer tydeligt, at her hører kun de indviede hjemme. Vores nye oversættelse skulle gerne bryde den barriere. Men vi håber da også, at nogle af de indviede vil give sig til at læse *Den Nye*

Aftale og måske opdage, at noget af det, de kender ud og ind, faktisk har en betydning, de ikke tidligere har lagt mærke til. – Og så afskaffer vi selvfølgelig ikke nåden; men vi udtrykker sagen med andre ord.

Lige til sidst: Hvorfor *Den Nye Aftale*? Ordet testamente kunne vi ikke bruge, for det har en anden og specifik betydning på dansk. Den traditionelle bibelske glose er pagt, men det er ikke et ord, vi bruger til daglig – med mindre vi spiller rollespil. På nudansk hedder det en aftale. At bruge det ord i titlen signalerer altså meget tydeligt, hvad det er for en oversættelse.

Luther i Brasilien

Af adjunkt, ph.d. Anna Vind

Hvad tænker man på, når man tænker på Brasilien? Morklodede piger, drinks, tropevarme, palmer og lange strande, Rio de Janeiro

Kristusfigur og salsarytmer måske? Eller hvad med alpehytter, acrylstrikk, Opas Kaffeehaus, mænd med moustache og temperaturer omkring frysepunktet? En delegation af lutherforskere fra Det Teologiske Fakultet tog den 20. juli 2007 afsted på den lange rejse mod den sydlige halvkugle i forventning om det første. Men da vi jo vidste, at fortegnet for besøget var Martin Luther, burde vi måske have forestillet os, at noget af det andet var, hvad vi ville møde?

I Brasilien er det vinter i juli måned. Og især i Rio Grande do Sul, Brasiliens sydligste provins, helt dernede, hvor man på motorvejen omkring millionbyen Porto Alegre moder skilte til Uruguays grænse. I juni-september kan temperaturerne falde til under frysepunktet, og hotellernes

swimmingpools står ubenyttet hen. Vi kom dertil med vinterfrakker og halstorklæder i kufferterne og det viste sig at være klogt. Vi blev vel modtaget på et af de rigeste universiteter i Brasilien i den lille soveby Canoas uden for Porto Alegre og fik i løbet af de 6 dage, vi opholdt os her, et interessant indtryk af en brasiliansk kultur, som få taler om. Selvfølgelig var det Lutherstudierne på denne 11. internationale Lutherkongres, der var centrale og programmet var – som på alle kongresser – tætpakket med foredrag og seminarer. Megen tid til at opleve det land, vi befandt os i, var der ikke, men ved nærmere eftertanke toner et særegent indtryk af egnen og menneskene alligevel frem bagefter.

De to brasilianere, der stod i spidsen for kongressen, Nestor Beck, der var leder af lokalkomiteen, og Gottfried Brakemeier, kongressens præsident, repræsenterede begge med deres lyse hud, tyskklingende navne og lethed ved det tyske sprog det centrale, nemlig en tysk-brasiliansk kultur, i kraft af hvilken også lutherdommen har vundet frem i det

sydlige Brasilien og i dag som kirke betragtet tæller ca. 1 mill. medlemmer.

For at få historien bag denne tysk-lutherske tilstedeværelse i eksotiske egne skal vi helt tilbage til 1822, hvor de første tyske immigranter ankom til byen Sao Leopoldo 30 km nord for Porto Alegre. Det var to år efter at Brasilien var blevet politisk uafhængigt af Portugal. De var blevet lokket af den brasilianske regering med lofter om erhvervelse af store landområder til agerbrug, men forholdene viste sig at være langt mere barske end forventet. Områderne befandt sig i skovene og et stort antal immigranter døde af tropesygdomme eller flygtede fra de tildelte kolonier. Ikke desto mindre holdt et lille antal fast og lokkede flere familiemedlemmer til at følge efter sig. Ved slutningen af det 19. årh. var der 122 tyske kolonier spredt ud fortrinsvis over Rio Grande do Sul og naboregionen Santa Catarina, og den første befolkningsgruppe bestående af middelklasse kunne siges at være etableret.

De brasilianske tyskere udgor i dag 6,6 % af den brasilianske befolkning (ca. 12 mill.), dvs. de er den fjerde største befolkningsgruppe efter portugisere, italienere og spaniere. Indtil midten af det 20. århundrede fastholdt de en eksklusiv bevidsthed om deres tyske afstamning. I 1910 kunne hele 20 % af befolkningen i Rio Grande Do Sul kun tale tysk, og endnu flere var reelt tosprogede tysk-portugisisk. Deres kultur fik indflydelse på industri, arkitektur og vaner. Tyskerne anses for at have udviklet såvel lædervare-, møbel- og tekstilfabrikation, og

også for at være gode landmænd. Hverken bindingsværkshuse eller andre tyskarkitektonisk-inspirerede bygninger er et sjældent syn og selv i dag holdes der en oktoberfest i byen Blumenau i Santa Catarina. Øl er stadig Brasiliens mest populære alkoholiske drik.

Den tyske kultur blev begrænset under og efter 2. verdenskrig, da præsident Vargas af frygt for indre tysk opstand mod den amerikansksindede brasilianske regering forbød manifestationer af tysk kultur: Han lukkede tyske skoler, odelagde bygninger, og forbød brug af det tyske sprog. Siden da er den brasiliansk-tyske indflydelse gået tilbage, af nogen forstået som et tragisk tab, af andre som en fordel, fordi det har forstærket assimilationsprocessen.

Det var immigrerede tyskere, der etablerede de første protestantiske menigheder i Brasilien, som i 1866 samledes i fire synoder, der siden 1968 har eksisteret side om side i den ene af to lutherske kirker i landet: *The Evangelical Church of Lutheran Confession in Brazil*. Det er den største lutherske kirke i Sydamerika og den har ca. 715.000 medlemmer. Ved siden af den findes en anden mere konservativ luthersk kirke, *The Evangelical Lutheran Church of Brazil*, som har sit udspring i den amerikanske *Lutheran Church - Missouri Synod*. Indtil 1980 blev den kaldt "den brasilianske afdeling" af missourisy-noden. Den har ca. 220.000 medlemmer. Til stor sorg for flere af deres okumenisk sindede medlemmer strides de to kirker indbyrdes fx om beretti-

gelsen af kvindelige præster, et synspunkt, der skyldes forskellig bibelbrug og divergerende bekendelsesgrundlag. Lutherkongressen, som begge kirker brugte kræfter på at stable på benene, var et skridt fremad i henseende til dialog imellem dem og de respektive repræsentanter glædede sig tydeligvis over det, mens vi var der.

At de tyske lutherske brasilianere forte an i arrangementerne sås tydeligt af planlægningen af kongressens hovedudflugt. Midt på ugen blev vi kort op i bjergene og omgivet af alpehytter og græssende kvæg og med tankerne ledt hen på Lederhosen og syngende malkepiger blev vi budt indenfor i Opas Kaffeehaus for at spise "Kaffee Kolonial", en slags brunch, som de første tyske kolonier havde fremelsket. Den bestod af mærkelig hjemmebrygget vin, polser, flæsk, brød og ost og et kæmpe kageudbud, der sagtens kan måle sig med et traditionelt sonderjysk kaffebord. Det var sandt at sige en speciel oplevelse, ja nærmest en rejse tilbage i tiden. Bagefter blev vi kort hen til "Immigranternes park", som var lidt ligesom den gamle by i Århus, her blot beliggende i det brasilianske højland. For at give indtryk af andet end germansk kultur sluttede udflugten af med en tur til den italienske del af regionen, hvor der dyrkes vin. Brasilien har ikke nogen lang og stærk tradition for vinproduktion, men med moderne teknikker og muligheder for investeringer kan de brasilianske vine efterhånden forfines så meget, at de kan eksporteres. Vingården var drevet af to brodre og de viste os rundt og gav os lov til at smage på varerne:

både rød, hvid, rose og spumante var stillet frem. Det var en festlig afslutning på en lang dag.

En enkelt gang i ugens løb var der lejlighed til at gå en tur og få indtryk af, at Brasilien er andet og mere end det vi hidtil havde fået præsenteret. En spadseretur i Porto Alegres centrum på det gamle marked gav fx indtryk af de synkretistiske elementer, der præger brasiliansk religiositet. Her kunne man kobe religiøse musikinstrumenter, lys og figurer, som alle indgår i ritualerne for en række afrikanske religioner såsom Candomblé og Umbanda, religioner, som de afrikanske slaver bragte med sig, da de kom til landet. De lever i dag i bedste velgående og appellerer stadig til et bredt udsnit af befolkningen på ægte synkretistisk maner, det vil sige blandet sammen med eller som supplement til de store religioner (hvoraf katolicismen ubetinget nyder størst tilslutning: ca. 74 %, dvs. ca. 139 mill. brasilianere).

På markedet bugnede det også med Mate, store bunker af stærkt grønne urter til at brygge te på. Teen er nationaldrik i Argentina og Uruguay og er også populær i det sydlige Brasilien. Man drikker den af en udhulet kalabas med et solvsugeror og lader gerne sådan en tilberedt te gå på omgang til et helt selskab. Den sidste aften, festaftenen, var det vores tur til at nyde den; den havde en sær bitter smag, som krævede tilvænning.

Porto Alegre gav endelig også indtryk af de massive forskelle mellem rig og fattig, som på trods af den velstand, der ellers præger den germaniserede sydlige del af landet, ikke er til

at komme udenom. Faktisk fik vi at vide at vi ikke måtte tage ned i byens centrum om aftenen, men skulle holde os til de pænere kvarterer.

Efter en uge fløj vi de 12 timer tilbage til Danmark, og egentlig var vi lidt forvirrede. Ikke på grund af kongressens indhold og den fagligt-sociale udveksling, som den kom til at danne ramme om. Det havde været upåklageligt, selvom det havde været sværere end ellers, når kongressen foregår i Europa eller USA, at lokke lutherforskerne til Sydamerika. Vi havde beskæftiget os med Luthers etik i kirke, hjem, og politik, dvs. vi havde hørt foredrag om så forskellige ting som trosbegrebet og opfattelsen af det kristne liv i Luthers store skrift om nadveren, Luthers menneskesyn i hans forelæsninger over 1. Mosebog, Luther som politisk rådgiver og Luthers forhold til retstraditionen, Luthers svar på økonomiske og sociale spørgsmål og Luthers syn på seksualitet, ægteskab og familie.

Snarere var vi forvirrede pga. det kulturelle møde med et Brasilien, som i flere henseender havde vist sig at være anderledes end vi havde forestillet os. Det tog et par dage at fordoje det, efter vi igen befandt os hjemme, hvor bindingsværkshuse, malkekvæg, kulde, hjemmestrik og kaffeborde synes naturligt.

Fem års forskning i *Religion i det 21. århundrede*

Af lektor, cand.theol. Hans Raun Iversen

Hvordan skulle man prioritere, hvis man fik 15 millioner kr. til fri forskning i religion i det 21. århundrede? Svaret er, at det får man ikke! Der er altid knyttet en række betingelser til såkaldt frie forskningsmidler. Da vores ansøgergruppe i foråret 2003 fik at vide, at vi stod overst på listen blandt ca. 20 ansøgninger om at blive tværfagligt satsningsområde 2003-2007 på Københavns Universitet, var op mod 2/3 af de knapt 15 millioner kr., som vi fik til rådighed, båndlagt på forhånd. Vi havde nemlig i ansøgningen forpligtet os til at ansætte en kvalificeret forskningskoordinator samt to ph.d.-studerende og to post doc'er. Hertil kom andre faste udgifter så som formandsfrikob, kommunikation og administration, så spørgsmålet var i stedet: Hvordan får man godt 5 millioner kr. til fri forskning til at fungere bedst muligt inden for en struktur med de nævnte ansatte og med en styregruppe

med én repræsentant for hvert af universitetets seks fakulteter?

Vores strategi var derfor at få et stort antal forskere fra alle fakulteter på København Universitet til at bruge større eller mindre dele af deres forskningstid til fælles, tværfaglige projekter i *Religion i det 21. århundrede*. Hvad vi kunne bidrage med, var seedmoney i form af drifts- og især opstartmidler. Styregruppen og især forskningskoordinatoren, religionsretseksperten, lektor Lisbet Christoffersen, som vi har lånt fra RUC til 1.1.08, har brugt meget tid på at fremelske gode projekter solidt forankret med ejerskab i tværfakultære forskergrupper.

Vi lagde ud med at invitere til fire åbne præsentations- og planlægningsseminarer i november 2003 – et for hvert af satsningsområdets hovedområder: *Religion, samfund og ret*, *Religion mellem konflikt og forsoning*, *Religion i transformation og Religios viden og viden om religion*. Der kom omkring 50 deltagere ved hvert af disse seminarer, hvor en stor del af de konkrete projekter, som blev igangsat

i lobet af 2004-05, blev udpeget, så de kunne udarbejdes nærmere af selvorganiserede grupper med egne forskningsbudgetter.

For alle bevillinger har vi krævet, at 1) de skulle være så tværdisciplinære som sagligt muligt og hensigtsmæssigt, 2) de skulle arrangeres i et internationalt samarbejde og/eller med et internationalt sigte, 3) de skulle være innovative og af en art, som ikke kunne forventes realiseret inden for det monofagligt og hierarkisk opbyggede universitets etablerede struktur. Særligt har vi satset på, at hverken religionsfolk eller ikke-religionsfolk måtte være sig selv nok, men i stedet skulle ledes ind i et samarbejde omkring udforskningen af religion som et mangfoldigt relationsfænomen. Som hovedregel har der således medvirket såvel religionsforskere (fra de humanistiske og teologiske fakulteter) som forskere uden for religionsforskernes kreds i alle projekter.

Det blev til i alt omkring 100 større og mindre projekter, inkl. undervisningsforløb – og med lige så mange forskere involveret på kryds og tværs af projekterne. Der er afholdt 27 velbesogte, internationale seminarer og konferencer foruden en lang række lokale seminarer og fælles undervisningsforløb. Mange artikler er udkommet, og mange er på vej ud. Bogserien *Religion i det 21. Århundrede* er planlagt til 38 bind. Det hele kulminerede i *Copenhagen Conference 19.-23. september 2007*, under tre hovedoverskrifter: *Transformation, Significance og Challenges*. En bog med navn efter konferencen udkommer i 2008.

Der bliver ikke flere åbne arrangementer i satsningsområdets regi. En hel del aktiviteter fortsætter dog, fx forskningsnetværket om Tro og helbred, jf. <http://trohelbred.googlepages.com/> og den intensiverede forskning i europæisk islamisk tænkning, som med Jorgen S. Niensens ansættelse knyttes til Det teologiske Fakultet. Den samlede liste over bøgerne og meget andet kan fortsat ses på www.ku.dk/satsning/religion.

Tro og viden

Når man bevæger sig rundt mellem folk fra alle universitetets fagområder, får man lejlighed til at genoverveje forholdet mellem tro og viden. På den ene side er det et vilkår for al forskning, at man må tro på sagen og arbejde med hypoteser og antagelser, som man trofast – og troende – holder fast ved så længe som muligt. Indimellem moder man naturvidenskabeligt tænkende forskere, der tror så stærkt på betydningen af deres egen forskning, at det nærmer sig gammeldags overtro – med eller uden eksplícitte forsøg på at fremlægge et fuldt udarbejdet livssyn på naturvidenskabeligt grundlag, som det nu igen er på mode i nogle kredse. På den anden side hverken kan eller vil den religiøse tro være uden indsigt. Klassikerne ”troen søger indsigt” og ”jeg tror for at kunne forstå” lever i bedste velgående – i moderne udgaver. Indimellem moder man uskonne sammenblandinger af formodet videnskabelig indsigt og religion, som man ligefrem kan skilte med, som tilfældet er i Christian

Science og Scientology – og i nogle former for ”livssyn på naturvidenskabeligt grundlag”.

Tro og viden kan og må ikke adskilles. Men det er afgørende at forsøge at skelne – for begge parter – og for menneskehedens skyld. Når FN’s klimapanel siger, at den globale opvarmning er menneskeskabt, er der tale om viden, selv om den kun er ca. 90 % sikker. Når kristne siger, at alle mennesker og måske også naturen er skabt i Guds billede, er der tale om en tro, som bærer en stor indsigt og et afgørende handlingspotentiale. På udsagnet fra FN’s klimapanel kan og skal der handles. Selv om der ikke er tale om en 100 pct. sikker viden, er deres viden så sikker, at der er grund til, at vores ledere tvinger os til den indsats, der er påkrævet for at dæmpe CO2-udslippet. Trosvisheden om, at alt og alle er skabt i Guds billede kan og bør få den troende til at handle socialt – og klimapolitisk. Men religiøse trossætninger kan ikke bruges til at tvinge andre til at betale for konsekvenserne af en religiøs tro, de ikke deler. Vil jeg som kristen føre min tro på menneskets skabthed i Guds billede ind på den politiske scene, må jeg bruge andre argumenter end de religiøse, fx menneskerettigheder eller den pragmatiske (gyldne) regel, som siger, at vi – klogeligt – bør gøre mod andre, som vi ønsker, at de skal gøre mod os.

Religiøs tro er ofte fuld af ægte indsigt af grundlæggende art. Men religiøs indsigt har ikke karakter af en viden, der kan eller principielt bør kunne verificeres empirisk. Det krav bør derimod fastholdes i forhold til vi-

den, der skal anerkendes som videnskabelig. Af religionerne må det til gengæld kræves, at de stiller mennesker frit. Som det gælder for mange former for videnskabelig erkendelse, gælder det for den religiøse erkendelse: Hvis vi virkelig skal forstå, må det ske ved hjælp af kategorier som *relativitet*, *komplementaritet*, *tilblivelse eller emergens* – ikke blot ud fra matematiske regler, hvor facitlisten på forhånd kender svaret på det rigtige regnestykke. Endnu mere end for videnskaberne gælder det for den religiøse erkendelse, at den er kontingent, subjektiv og valgt, selv om det, vi griber efter, aldrig så meget opleves som åbenbaret, objektivt og absolut. Vi kan sammenligne med parforholdet: Når sandheden skal frem, var det vel lidt af en tilfældighed, at det blev hende, men det gør ikke vores forhold mindre værdifuldt og sandt! Den sande kærlighed findes kun i det ikke-programmerbare. Den er noget, der sker, når den sker. Har vi skatten, har vi den i lerkar. Den konservative (evangelikale) teolog *Miroslav Volf* har formuleret det på denne måde:

”Jesus Christ is the way, the truth and the life. As Christians we will assert this as the truth. But we cannot assert it as absolute knowledge, we cannot assert it as the final truth. Short of becoming God, humans cannot possess the final truth... All beliefs are our beliefs, human beliefs and as such always provisional beliefs. We assert that they are true, but we make this assertion provisionally. I call this provisional certitude. There is, if you

want, an absoluteness about our beliefs: we cannot relinquish our standpoint but rather assert that it is true. So the ground on which we stand as we act and reflect is firm. Yet we assert our standpoint as true in a provisional way: We believe our beliefs to be true. This hinders us from becoming arrogant and oppressive... If we understand our views as provisionally true, we will have to understand the views of other as possible true.”

”Man skal ville de andre uden at opgive sit eget”. Sådan satte Askovlæreren Jørgen Bukdahl ord på erfaringerne fra sameksistens og kulturkamp i grænselandet i årtierne efter genforeningen i 1920. Som det gælder mellem etniske grupper, må det gores gældende mellem religiøse og videnskabelige grupperinger: Der er en nødvendig selvafrænsning, som troende og vidende af alle slags bør pålægge sig selv. Uden at opgive sit eget må man afgrænse gyldighedsområdet for den tro og/eller viden man står med. Samtidig med, at man af al kraft arbejder for, at der skal være plads også til de andres tro og/eller viden.

Faktabox 1

Styregruppen for Københavns Universitets satsningsområde *Religion i det 21. århundrede* har bestået af lektor Jesper Hoffmeyer, NAT, adjunkt Peter la Cour, SUND, professor Henrik Zahle, JURA, efter hans død i 2006 professor Hanne Petersen, professor Ole Wæver, SAMF, professor Margit Warburg, HUM (næstformand) og

lektor Hans Raun Iversen, TEOL (formand).

Faktabox 2

Det internationale rådgivningspanel, der har haft en aktiv rådgivende, men ikke direkte medansvarlig funktion, har bestået af Ingvild Sælid Gillhus, Religionshistorie, Bergen, Kjell A. Modèer, Jura, Lund, Jørgen S. Nielsen, Islamiske Studier, Birmingham, Martin Riesebrodt, Sociologi, Chicago, Frazer Watts, Science and Religion, Cambridge, England og David Wulff, Psykologi, Wheaton College, USA.

Åndens krop som et bud på Johannesevangeliets *blosses Dass*

Af cand.theol., ph.d. Gitte Buch-Hansen

Der er og bliver noget mærkeligt ved Johannesevangeliet, i hvert fald ifølge de eksegeter, der i forrige århundrede arbejdede med det fjerde evangelium. Problemet var denne Jesus, som vedvarende hævdede, at han var faderens himmelske sendebud, men som tilsyneladende intet havde at meddele sin tilhører og læser om de himmelske forhold. At Gud havde åbenbaret sig i Jesus af Nazaret, det var iflg. Bultmann Johannesevangeliets nogle faktum (*das blosse Dass*). Den tomme åbenbaring blev den gåde, som enhver ekseget af dette skrift måtte forholde sig til.

Trods sin gådefulde karakter blev den tomme åbenbaring løsningen på et andet af de problemer, som modernitetens teologer kæmpede med: Hvordan bærer kerygmaet over tidens *garstiger breiter Grab*? Åbenbaringens nogle karakter betød, at der ikke opstod problemer, når budskabet skulle videregives til en tid, hvor ver-

densbilledet var et andet. Overhovedet blev udsagnet om, at Gud har åbenbaret sig i verden, omdrejningspunktet i den *paradokssets* teologi, som fra og med Kierkegaard kom til at præge modernitetens teologi.

Når Johannesevangeliets åbenbaring fremstod som tom for forskerne, var det et resultat af, at man sammenlignede evangeliet med de himmelrejser, der i rigt mål var at finde i den johannæiske samtids litteratur. I Johannesevangeliet synes himlen imidlertid ikke længere at være en fjern realitet. Himmelen er et fænomen, som virker i verden, nemlig gennem ånden (*pneuma*). Hvis man vil have et svar på, hvad den johannæiske Jesus åbenbarer, må man derfor se på de begivenheder i evangeliet, hvor ånden spiller en rolle. Det er det, jeg har forsøgt i min ph.d.-afhandling, "*It is the Spirit that makes alive*," (John 6:63). *A Stoic Understanding of Pneuma in John*, som blev forsvaret ved fakultetet i september 2007.

Når man først begynder at interessere sig for ånden i Johannesevangeliet, opdager man, at alt, hvad der har

med ånden at gøre, er dybt indlejret i kropslige forhold. For os, der er vant til at tænke ånden som det kropsliges og fysiskes modsætning, forekommer dette – netop – paradoksalt. Det er imidlertid tydeligt, at Johannes her slet ikke har noget problem; evangelistens verdensbillede må ganske enkelt være et andet end vores. Lad os kigge på et par udsagn, som ved nærmere betragtning afslører dette.

Johannesevangeliet hævder, at "Gud er ånd" (4,24). Dét udsagn kan vi med vore moderne og luftige begreber om det spirituelle fint leve med, men for kirkefædrene var udsagnet dybt problematisk. Foruroliget påpegede Origenes, at udsagnet ene og alene lod sig forstå inden for én sammenhæng: stoicismen. At hævde at Gud var ånd, var et kerneudsagn i stoisk naturfilosofi. Stoisk forstået betød udsagnet, at Gud var et fysisk eksisterende, kropsligt værende, og den tanke forekom Origenes uacceptabel. Forsøgene på at omfortolke og boje udsagnet har siden fyldt sider i Johannesevangeliets kommentarer: Ånden tilhører Gud. Ånden udgår fra Gud. Ånden er guddommelig osv. Men at der skulle være identitet: at ånden *er* Gud eller at Gud *er* ånd. Aldrig!

Et andet eksempel. I samtalen med Nikodemus siger Jesus (DO 92): "Den, der ikke bliver født på ny (*anôthen*), kan ikke se Guds rige" (3,3). Nikodemus misforstår Jesus' udsagn og undrer sig: "Hvordan kan et menneske fødes, når det er gammelt? Det kan da ikke for anden gang komme ind i sin mors liv og fødes?"

Som svar gentager Jesus sit statement med en lille variation: "Den, der ikke bliver født af vand og ånd, kan ikke komme ind i Guds rige" (3,5). Det græske forelæg skjuler en tvetydighed, som ikke kommer til udtryk i den danske oversættelse. Betingelsen for at entrere Gudsriget kan også være, at man er undfanget fra oven eller for anden gang af vand og ånd, det græske *anôthen* kan betyde begge dele. På det tidspunkt, hvor Johannesevangeliet blev til, mente man, at faderens livgivende sæd bestod af en vanlig opløsning af hans ånd. Sæd var ganske enkelt vand, der skummede af ånd. En sådan forståelse bekræftes af, at der i Forste Johannesbrev tales om at have Guds sæd i sig (3,9). Vi er så vant med dåbsritualets metaforiske tale, at vi glemmer at undre os over Jesus' udsagn, men Nikodemus' misforståelse kalder på et svar: Hvordan mon det johannæiske samfund forestillede sig, at den himmelske undfangelse ville finde sted?

Uundgåeligt forer disse overvejelser et nyt spørgsmål med sig: Hvad er forholdet mellem den såkaldte inkarnation, som omtales i Prologens vers 1,14: "Og Ordet blev kod!" og Johannes' vidnesbyrd om ånden, der stiger ned og forbliver over Jesus (1,32)? Når kroppen tages i betragtning, forekommer det jo blot at være to måder at tale om samme begivenhed på.

Besvarelsen af disse spørgsmål involverer kroppen, dens livsprocesser og dens placering i kosmos. Vi må forstå, hvordan og hvor anderledes man i antikken tænkte om så basale og banale ting som kroppen, konnet og

forplantningen. Hvor nærliggende det end forekommer at stille disse spørgsmål, afvises de ofte som naive og uden sans for troens væsen. Spørgsmålene er, hævder kritikerne, en konsekvens af, at det guddommelige søges grebet i rationelle og humane kategorier. Kritikernes løsning er at lade Johannesevangeliets ånd blive absorberet i Ordet. Teksten kan derefter læses som et udtryk for en platonisk, dualistisk tænkning. Resultatet er, at det åndelige rum, hvor det guddommelige og det humane interagerer, tommes for at efterlade den uoverstigelige kloft mellem det himmelske og det jordiske, som paradoksets teologi opstår af.

Et argument for spørgsmålenes legitimitet er, at der findes ét sammenhængende svar på dem. Alle kan de besvares ud fra det stoiske verdensbillede, dvs. den særlige version af stoisk fysik og kosmologi, som er at finde hos den jodiske teolog og filosof Filon. I Aleksandria, Ægypten, i det største af de jodiske diasporasamfund, skrev Filon omkring starten af vor tidsregning sine allegoriske udlægninger af Mosebøgerne. Iflg. Filon findes der en genvej til den sandhed, som filosoffer til alle tider har efterstræbt, nemlig den profeti, som Guds ånd udvirker. I lyset af antikkens teorier om forplantningen tyder Filon den profetiske besættelse som en anden og himmelsk undfangelse. En sådan undfangelse blev Moses til del, da han for at modtage Herrens åbenbaring steg op på bjerget Sinai. I profetien fertiliserer Guds ånd menneskets rationelle sjæl (*nous*), som Han ved fodslen

blæste ind i mennesket. Filon taler derfor om den anden undfangelse (*deutera genesis*). Forst med dette andet pust fuldendes mennesket i Guds billede, jf. 1. Mos 1,27. Den anden undfangelse er et rent guddommeligt anliggende: "Alene den Fader," siger Filon, "som er altings Fader" er her involveret. Den anden undfangelse er en guddommelig og mandlig form for autogenese uden kvindeligt bidrag. Nikodemus' misforståelse skal forstås i dette lys. Overhovedet at forestille sig, at undfangelsen fra oven skulle involvere moderlivet, er ude på latterens overdrev.

Filon ekstrapolerer den generative proces et trin yderligere, når han udlægger begivenhederne omkring Moses' exit fra verden. I 5. Mosebog står der, at Moses' grav aldrig blev fundet, og det tyder Filon som et tegn. Moses døde aldrig, i stedet blev han transformeret til et værensniveau nær Gud. Som et resultat af Guds ånds vedvarende virke i Moses blev hans fysiske legeme af kod og blod transformeret til et højere stadium på værensaksen. Filon taler om en opstigning (*anabasis*) og anvender det samme ord, som den fjerde evangelist lader Jesus bruge, når han til Maria Magdalena siger, at han endnu ikke er steget op til den Fader, som snart også vil være deres Gud og Fader (20,17).

Det bemærkelsesværdige ved Filon er, at han udlægger og forklarer disse narrative begivenheder ved hjælp af samtidens naturfilosofi, dvs. stoicismen og dens åndsbegreb. F.eks. bruger Filon om Moses' transformation en teknisk term (*anastoicheiōsis*) fra den

stoiske fysik, der betegner den opadgående transformation af de tungere elementer: Omdannelsen af vandets og jordens materie til de lettere elementer, luft og ild, som *pneuma* består af. Moses fordømmer bogstaveligt talt fra verden. Hos Filon handler himmelfart om transformationer på værensaksen.

Moses' liv, som Filon forstår det, kaster lys over afgørende begivenheder i den johannæiske Jesus' liv. Uundgåeligt bliver en sådan komparativ tankegang en udfordring for enhver tradition, der mener, at Jesus' transformationer er *sui generis* – inklusiv paradoksens teologi. På baggrund af Moses-figures transformationer i de filonske skrifter, bliver det muligt i Johannesevangeliet at skelne en sammenhængende fortælling om ånden. Ja, man kunne gå så vidt som til at sige, at ånden er den egentlige protagonist i det fjerde evangelium.

Den helt afgørende begivenhed i denne fortælling bliver den himmelfart, hvor Jesus stiger op og forenes med Faderen. På samme måde som hos Filons Moses, transformeres den johannæiske Jesus med hele sit korsfæstede legeme til ånd for at blive ét med den Fader og Gud, der jo iflg. Johannesevangeliet er ånd. Med denne begivenhed lander vi sikkert i Prologens sidste vers (1,18), hvor det netop hedder, at "den Enbårne (*eller*: den der kun er undfanget af én), som selv er Gud, og som er i Faderens favn, han er blevet hans tolk." Favn er ikke nogen god oversættelse, det græske ord (*kolpos*) betyder kropsrum, skod ville derfor være en bedre betegnelse. Men Faderens legeme er jo ånden. Med

denne optagelse af Sonnens korsfæstede legeme i Faderen fuldendes åbenbaringen: Alt hvad Jesus har sagt og gjort kan gennem de åndelige transformationer henføres til den Fader, ingen nogensinde har set. I Jesus er den johannæiske himmel og Gudsriget synligt til stede.

Der er imidlertid også en afgørende forskel mellem dét, som iflg. Filon hændte Moses, og dét, som i Johannesevangeliet sker med Jesus. Efter sin bortgang er Moses fraværende i verden, men har dog efterladt sin lov. Hos Johannes er Jesus' bortgang på en og samme tid hans tilbagekomst: "Jeg går og jeg kommer," hedder det i Jesus' afskedstale til sine disciple (14,28). Jesus bortgang betyder, at han ikke længere vil være til stede blandt disciplene i sin kod-og-blod væren, hans tilbagekomst i ånden betyder imidlertid, at han vil kunne være hos dem *for evigt*, og at han vil være *i dem* (14,16f). I en gentagelse af Guds første skabelsesakt, indblæser Jesus ånden i disciplene (20,22). Gennem den anden og himmelske undfangelse ved vand og ånd etableres en tilstand, der kan minde om en mandlig Babuska-dukke: Solen er i Faderen og gennem den anden undfangelse kommer de troende til at være i Solen. Den himmelske undfangelse handler altså ikke, som Nikodemus forestiller sig, om at vende tilbage til moderskodet, i stedet er det Faderens skod, der er endemålet. Denne forståelse passer i øvrigt fint med, at man i Oldkirken fejrede himmelfart og pinse på en og samme dag, som to intimt forbundne begivenheder.

Nasiræerne i Det Gamle Testamente

Af cand.theol. Anne Katrine de Hemmer Gudme

‘Loven om Nasiræerne’ i 4 Mosebog 6,1-21 findes i det såkaldte Plag af Det Gamle Testamente, dvs.

Præsteskriftet,

som antages at indgå som en af Mosebogernes kilder. Teksten er en ritualtekst, der i bedste præstelige stil foreskriver, hvordan en person, der ønsker at aflægge det særlige nasiræerlofte, skal bære sig ad. Loftet aflægges, fordi man ønsker at vie sig til Jahve i en ikke nærmere specificeret periode. Når loftet er aflagt træder den person der aflægger det ind i en hellig stand som nasiræer, og han bliver underlagt særlige kultiske foreskrifter. Nasiræeren må ikke drikke vin og stærke drikke, eller noget der i det hele taget kommer fra vinstokken. Han må heller ikke klippe sit hår, og han må under ingen omstændigheder komme i nærheden af et lig og således påføre sig kultisk urenhed. Skulle nasiræeren på trods af forbudet være så uheldig at pådrage sig urenhed ved lig, bliver hans indivi-

ede status annulleret. Nasiræeren må barbere sit hovede og rense sig, og så skal han lade sig indvie påny. De dage der er gået forud tæller ikke, og nasiræeren må begynde forfra.

Når nasiræertiden når sin naturlige afslutning, dvs. når det fastsatte antal dage er gået, skal nasiræeren udføre en serie af ritualer, der bringer ham fra den indviede tilstand tilbage til den almindelige, profane tilstand. Han skal bringe en række af ofre, og så skal han barbere sit hår af og kaste det på den ild, der brænder under måltidsofferet. Nu må nasiræeren drikke vin igen, med andre ord, nu er hans tid som nasiræer ophørt.

Ovenstående ritualtekst er én ud af i alt tre eksplicite referencer til nasiræere i Det Gamle Testamente. En anden ganske kort reference får vi i Amos 2,11-12, hvor profeten retter følgende anklage mod Israel: ‘Jeg oploftede nogle af jeres sonner til profeter og nogle af jeres unge mænd til nasiræere. Er det ikke rigtigt, israellitter? siger Herren. Men I gav nasiræerne vin at drikke, og til profeterne befalede I: ‘du skal ikke profetere!’

Den tredje er Samson, som er 'en Guds nasiræer fra moders liv og til sin dødsdag' i Dommerbogen 13-16, og en fjerde reference til en nasiræer finder vi i form af Samuel, som ikke eksplicit kaldes nasiræer i den masoretiske tekst, men som i en af Dodehavsteksterne, 4QSam,a 1.22, kaldes 'en nasiræer til evig tid'. Desuden trækker Samuel-figuren paa nasiræersymbolik i den masoretiske tekst, hvor han ligesom Samson ikke må lade en ragekniv rore sit hoved (sammenlign Dom 13,5 med 1 Sam 1,11), og i Septuaginta, den gamle græske oversættelse af Det Gamle Testamente, hvor et forbud mod vin og stærke drikke er tilføjet for forbudet mod at lade sig klippe.

Med lidt god vilje har vi således to navngivne nasiræere i Det Gamle Testamente. Men hvordan stemmer beretningerne om Samson og Samuel overens med Loven om Nasiræerne i 4 Mosebog 6,1-21? Ved første øjekast ser det meget godt ud; det er noget med hår og noget med vin, så langt så godt, men går man Dommerbogen og 1 Samuelsbog lidt grundigere efter, så er der adskillige uoverensstemmelser. Reglerne for nasiræet så vi ovenfor. De er i al kortfattedhed aflæggelse af et lofte, ingen vin, ingen klipning og ingen lig. Til sammenligning aflægger Samson intet lofte. Samsons mor, ikke Samson, må ikke drikke vin og spise noget urent, og så må Samson ikke klippe sit hår. Samuels mor, Hanna, ikke Samuel, aflægger et lofte, og Samuel må ikke lade sig klippe. I nogle udgaver af teksten må Samuel ikke drikke vin. Intetsteds nævnes

noget om urenhed ved lig, men det fremgår ganske tydeligt af fortællingerne om Samson og Samuel, at de ikke har adlydt et sådant forbud: Samson slår tredive mand ihjel i Ashkelon, tusind i Ramat-Lehi og et ukendt antal filistre i Dagens tempel, og Samuel dræber kong Agag i 1 Samuelsbog 15,33. I Amos' korte reference til nasiræere er det kun forbudet mod at drikke vin, der nævnes.

Disse uoverensstemmelser mellem Samson og Samuel på den ene side og loven om nasiræerne på den anden side har fort mange forskere til at tilslutte sig en teori om en karismatisk nasiræertype, der kronologisk set går forud for den nasiræertype, der beskrives i 4 Mosebog 6,1-21.

Den tidlige karismatiske nasiræer er en nasiræer på livstid, ligesom Samson. Den tidlige nasiræer aflægger ikke et lofte, men er kaldet ligesom profeterne. Dette underbygges af sideordningen af nasiræere og profeter i Amos 2,11-12. Den tidlige nasiræer er i nogle udlægninger underlagt to af de tre nasiræer-forbud, klipning og vin, i andre er han kun underlagt forbudet mod at lade sig klippe.

Det er karakteristisk, at de fleste forskere idet de skelner mellem de to typer af nasiræere drager et kvalitativt skel mellem guddommelig kaldelse og det at vie sig til Gud på personligt initiativ. Den karismatiske nasiræer er den ægte, oprindelige nasiræer, og nasiræeren i 4 Mosebog 6 er blot en solle legalistisk kopi. Ofte tolkes Loven om nasiræerne som offer-hungrende præsters forsøg på at kontrollere en allerede eksisterende religions praksis.

Det er bemærkelsesværdigt at se, at i de sidste hundrede års forskning har hypotesen om den karismatiske nasiræer som lov-nasiræerens ophav fået lov til at stå stort set uanfægtet.

Det problematiske ved et forsøg på en sådan religionshistorisk rekonstruktion af nasiræetets udvikling er først og fremmest et spørgsmål om genre. For at kunne stille de rigtige spørgsmål til en tekst, bliver vi nødt til at være bevidste om tekstens ærinde. 4 Mosebog 6,1-21 er en ritualtekst. Dens ærinde er at beskrive retningslinjerne for rituel praksis i tilfælde af, at nogen skulle ønske at aflægge et nasiræerlofte. Dommerbogens 13-16 og 1 Samuelsbog er narrative tekster. Deres ærinde er at fortælle en historie, specielt om dette tilfælde om de to helte Samson og Samuel. Der er ingen tvivl om, at disse tekster driver på den samme symbolik, men de vil ikke det samme.

I fortællingen om Samson er det som nævnt kun ét af nasiræerforbudene, der går igen i forhold til 4 Mosebog 6,1-21, men hvis man læser historien med "nasiræer-briller" på, så markerer samtlige forbud fra loven om nasiræerne dramatiske højdepunkter i historien: Samson trodser forbudet mod at blive uren ved lig, idet han henter honning ud fra kadaveret af en love (Dom 14,5-9). Læseren har anledning til at tro, at Samson drikker vin under fejringen af sin bryllupsfest, idet det understreges, at bryllupsfesten fejredes som de unge mænd havde det for vane (Dom 14,10-20). Endelig bryder Samson indirekte forbudet mod at lade sig klippe, det eneste forbud,

der eksplicit gjaldt for Samson, da han rober hemmeligheden om sin styrke og bliver forrådt af den smukke Dalila (Dom 16,4-21).

Dommerbogens læsere ville have kendskab til de tre nasiræerforbud på baggrund af en tradition, der stemte overens med loven om nasiræerne i 4 Mosebog 6,1-21, men ikke fra Dommerbogens selv.

Det samme gælder beskrivelsen af Samuel i 1 Samuelsbog 1. Samuels mor aflægger et lofte i helligdommen, for at overtale Jahve til at skænke hende en søn. Hvis hun bare får en søn, så vil hun vie ham til Jahve i hele hans liv, og han skal aldrig klippes. Isoleret set giver bemærkningen om håret meget dårlig mening, men for et publikum, der var bekendt med nasiræet, ville en allusion til nasiræerne i en passage, hvis centrale temaer drejede sig om lofter og indvielse, forekomme yderst passende, og formodentlig tilføje en ekstra dimension, en ekstra nuance til deres oplevelse af historien.

Referencerne til nasiræet i forbindelse med Samson og Samuel er således ikke nødvendigvis referencer til en historisk religiøs praksis i form af det "karismatiske nasiræet". De er snarere fortællinger, der formår at trække på deres publikums kendskab til kulturelle koder i forbindelse med et ritual, der muligvis har været religiøs praksis i samtiden.

Vi ser et nasiræerforbud anvendt på lignende vis i Lukas 1,15 i beretningen om Johannes Dober, hvor det nævnes at Johannes aldrig må rore vin og stærke drikke. Nasiræer-temaet

anvendes ikke yderligere, men allusionen til særlig hellighed og indvielse passer godt med det billede Lukasevangeliet ønsker at tegne af Johannes Dober.

Når nasiræerens samtidige, hvis vi blot i et øjeblik tager os den frihed det er, at forestille sig at nogle sådanne har eksisteret, har set eller hørt om en langhåret afholdsmand, der holdt sig langt væk fra begravelsesoptog, så har de tænkt på nasiræet, på indvielse og på hellighed. Ved blot at antyde en forbindelse til nasiræere, har man som fortæller kunnet udlose en stribe af associationer.

For at sige det meget firkantet, så kan vi ganske problemfrit læse 4 Mosebog 6,1-21 uden først at læse Dommerbogen 13-16 og 1 Samuelsbog 1, men hvis vi skal have det fulde udbytte af fortællingerne om Samson og Samuel, hvis vi skal have alle konnotationerne med, så er vi afhængige af en forståelseshorisont, der svarer til det vi kan læse i loven om nasiræerne.

Der er således ikke meget, der tyder på at loven om nasiræerne i 4 Mosebog 6,1-21 forudsætter en karismatisk nasiræer-prototype, snarere tværtimod. Samsonfortællingen og Samuelfortællingen benytter sig af nasiræertemaet, og de associationer det måtte bringe læseren for at beskrive deres hovedpersoner, men vi bør ikke tage disse tekster til indtægt for eksistensen af det karismatiske nasiræat. Det er på tide at den gammeltestamentlige eksegese i sin behandling af nasiræerne gør op med denne forestilling om den tidlige ka-

rismatiske „Samson-nasiræer” overfor den sene og lunkne „lov-nasiræer”.

Gudserindring

Af ph.d.-stipendiat, cand.mag. Ulrik Houliind Rasmussen

Fortiden er ikke blot alt det, der har været og som aldrig kommer igen. Fortiden lever også i erindringen om alt det, der *kunne*

have været. Med disse ord kunne man angive den tyske filosof Hans Blumenbergs (1920-1996) særlige tilgang til idéhistorien. For Blumenberg udgør erindringen et betydningsfuldt organ for filosofiens beskrivelse af, hvilke muligheder der gemmer sig i historien. Også Paul Ricoeur (1913-2005) har peget på erindringens afgørende rolle for forståelsen af historien. I sit værk, *Temps et récit* (1983-1985), understreger han fx, at enhver gengivelse af fortiden altid tillige står i berøring med de "i den virkelige fortid begravede muligheder". Erindringen skal derfor ikke forstås som en rent passiv og uvirksom gengivelse af fortiden. Den udgør også et aktivt og betydningsproduktivt medium for vores adgang til fortiden, idet den varierer det erindrede og dermed vækker nye

betydninger til live. Erindringen aftegner sig hermed som noget grundlæggende tvetydigt. På den ene side fungerer den som et forpligtende holdpunkt for, hvad vi erfarer som virkeligt. Uden erindring ville vi nemlig være nedbrudt til erindringsløse atomer uden indbyrdes sammenhæng og kontinuitet. På den anden side er erindringen aldrig blot en neutral reproduktion af fortiden, men kan snarere betragtes som en særlig *kraft*, hvormed fortiden 'isprænges' nye betydninger, idet den muliggør en "imaginativ variation" af det forgangne. Hermed holder erindringen ikke blot fortiden i live, men aktualiserer også de latente muligheder, som historien rummer, og som i det moderne står i fare for at blive glemt. Erindringen er kort sagt ikke blot konserverende, men rummer også en skabende dimension.

Med denne lille optakt har jeg forsøgt at indkredse emnet for mit forskningsprojekt. Det spørgsmål, som min afhandling ønsker at besvare, er nemlig: Hvilke refleksionspotentialer rummer erindringsbegrebet for en aktuel religionsfilosofi? Jeg forsøger

at besvare dette spørgsmål igennem en udlægning af de to nævnte forfatter-skaber, der begge befinder sig indenfor en fænomenologisk og hermeneu-tisk tankekreds. I det følgende skal jeg forsøge at uddybe projektets grund-tanker en smule nærmere.

”Hvilken verden var det, vi troede, vi kunne få?” ”Hvad var det, vi troede, vi måtte håbe på?” Sådan lyder Blumenbergs karakteristiske spørgsmål til historien. Den særlige fortidsform, som giver sig til kende i disse spørgs-mål, fungerer imidlertid ikke blot som en nøgle til de tabte verdener af be-tydning, som vi historisk set har bag os. Den tillader også en genåbning af de udfoldede muligheder, som histo-rien rummer. Kaster vi et blik tilbage i historien, stilles vi nemlig uvilkårligt ansigt til ansigt med det, Ricœur har kaldt ”fortidens overskud af betydning”. Vi konfronteres herved ikke blot med fortidens virkelige alternati-ver, men også de alternative virkelig-heder, dvs. de *mulige virkeligheder*, som udgør vores fortid. Når erindrin-gen ikke blot fungerer som et organ for det faktiske, men snarere kan be-tragtes som et medium, der muliggør en tilbagekaldelse af det virkelige i dets horisont af muligheder, skyldes det, at erindringen aldrig er fuldstæn-dig præcis, men grundlæggende præ-get af *ubestemthed*. Denne ubestemt-hed udtrykker imidlertid ikke først og fremmest en beklagelig mangel, men indebærer tværtimod, at det erindrede må træde i forbindelse med *imagina-tionen*, og dermed gøre sig åben for omtydninger og nybeskrivelser. Ubestemthed er således præcis det, der

muliggør, at erindringen kan vække nye forståelser til live. Det fortjener at blive præciseret, at der hermed ikke er tale om den totale fortolkningsmæs-sige vilkårlighed. Erindringens imagi-native variationer skal ikke forstås som altings fuldstændige ubestemthed, men snarere ses som fortolknings-mæssige spillerum, der tillader erin-dringen at vække *bestemte ubestemt-heder* til live. Spillerummet for en erindrende genåbning af fortiden ud-stikkes nemlig altid på baggrund af en *glemsel*. Som sådan hænger erindring og glemsel uløseligt sammen. At erin-dre betyder, at man husker noget, idet man glemmer noget andet. Når vi ikke kan erindre hvad som helst, skyldes det, at vi ikke har glemt alt – og derfor lever med en historisk formet bevidst-hed om, hvad det er, vi tror, vi vil – og kan – vide noget om. Ikke at kunne glemme betyder derfor også at leve med forventninger, ønsker og håb, som ikke uden videre lader sig for-trænge eller bortviske. For spørgsmål overlever gerne deres svar, og for-ventninger lever videre også selv om udsigten til at få disse forventninger indfriet, bliver stadig mere hjemløs.

Man kan betragte Blumenbergs så-kaldte *metaforologi* som en historisk undersøgelse af de anonyme antagel-ser og uuudtalte forventninger, der udstikker rammerne for en given epo-kes spørgsmål, ønsker og håb. Det afgørende i denne sammenhæng er, at metaforologien udspiller sig i en ’bag-udrettet’, memorial horisont. Det lig-ger derfor lige for at forstå metaforo-logien som et *metafysisk erindrings-arbejde*, der er lagt an på at undersøge

fortidens forventnings- og betydningshorisonter. Et sådant erindringsarbejde er imidlertid ikke identisk med en naiv genoplivning af det, som var, sådan som det virkelig var. Derimod kan man betragte anliggendet som behersket af et ønske om igen at forvandle, hvad der faktisk allerede er sket, til mulighed. En aktualiserende beskrivelse af fortiden indebærer derfor en frilæggelse af tænkningens virkeliggjorte såvel som ikke-virkeliggjorte muligheder.

Ligesom Nietzsche havde talt om glemselens *plastiske kraft*, kunne man tillægge erindringen en tilsvarende plasticitet. Erindring som kraft betyder da: dens evne til at omskabe, variere og omforme fortiden. Denne idé om erindringens plasticitet udgør den underliggende tese i Blumenbergs erindrende genåbning af temaet "Guds død". I det religionsfilosofiske værk, *Mathäuspassion* fra 1988, berører Blumenberg et velkendt teologisk tema, nemlig Guds død på korset, idet han på nyskabende vis forsøger at variere denne kristne tankefigur. Hvad der herved træder frem er konturerne af en *erindringsteologi*, der først og fremmest forsøger at gøre os bekendte med noget af alt det, der teologisk set *kunne* have været tilfældet. I sidste ende kan man se Blumenbergs overvejelser som et forsøg på at fremlægge et alternativt gudsbegreb, der er på omgangshøjde med de erfaringer, som en "efter-metafysisk" tidsalder har gjort sig. Det handler med andre ord om muligheden for et nyt gudsbegreb, der tager korsdoden for pålydende.

"Evgigt ejes kun det tabte", skriver

Henrik Ibsen i stykket *Brand*. Denne umiddelbart noget gådefuldt klingende sætning kan udlægges som en interessant omskrivning af den kristne eskatologi, der så at sige vender evigheden bagud: Hvis der ikke længere kan gives en absolut fremtid, må der findes en absolut fortid – for det som har været, forbliver. Udgangspunktet for disse overvejelser er altså, at den eller det, som har været, ikke efterfølgende ikke kan have været. Hvad betyder det nu for Gudsbegrebet? Skulle man udtrykke sagen teologisk, kunne man sige, at Blumenbergs tidsforståelse indebærer en afsked med enhver *eskatologisk tidsmodel*. Ikke i en fremadrettet forventning om forløsning, men i en bagudrettet erindring om det, der har været, finder Blumenbergs metaforologi sin grundimpuls. Blumenbergs tilgang til passionen frilægger, kan man sige, *indirekte* en mulighed for tematiseringen af Guds genkomst. Men ikke en genkomst i mere traditionel dogmatisk forstand, men derimod som en *erindret* Gud.

Hvorfor, kunne man spørge, skulle gentagelsesbefalingen i relation til nadveren (1. Kor. 11, 24: "Gør dette til ihukommelse af mig") overhovedet være så vigtig, hvis opstigningen til himmelen vitterligt var så sikker, hvis ikke netop det handlede om vigtigheden af at erindre? Blumenberg peger her på den modstrid, der består mellem nadverens indstiftelse og opstandelsen. Ideen er, at først i *erindringen* bliver det bortgæede og tabtes fulde virkelighed fremstillet og sikret. På denne baggrund kan man måske ligefrem hævde, at Gud er blevet *mere*

virkelig som én, der *har været*. At noget først ved dets bortgang bliver nærværende, er altså den bagvedliggende tankemodel, som forskningsprojektet knytter an til. Projektet knytter i denne forbindelse an til Nietzsches berømte ord om Guds dod, der imidlertid ikke har noget at gøre med en triviell ateisme. Nietzsches dode Gud er netop den Gud, der (*igennem sin dod*) er blevet endegyldig og urolig. Gennem sin dod er Gud blevet uudslettelig forhenværende. Men det betyder ikke, at Gud er endegyldigt fraværende. For også om det forsvundne *ved* vi endnu noget – i det mindste, at det ikke længere er til stede. Det fraværende ledsages på denne måde altid af et nærvær, og erindringen er præcis en måde, hvorpå det forgangne (og dermed det fraværende) kan få sig et modificeret nærvær og dermed vinde fornyet aktualitet. Kun som forladt, men erindret baggrund, er Gud tilstede i den moderne verden.

Overfører man nu disse overvejelser til et mere alment begreb om kulturel erindring, kan man sige følgende: At Gud er dod betyder ikke uden videre, at vores erindring om en Gud er dod. At Gud på denne måde lever videre og opbevares i et overindividuel, kulturelt erindringsfællesskab gør i en vis forstand spørgsmålet om, hvorvidt Gud er virkelig, meningsløst. Gud *er* virkelig for så vidt som han indgår i et kulturelt erindringsfællesskab. Hvad Blumenbergs tænkning set i dette lys lader os forstå, er, at Guds dod ikke uden videre er ensbetydende med, at Gud er glemt. Hermed udgør mit

forskningsprojekt samtidig et forsøg på at tænke bagom det udbredte, men i grunden misvisende alternativ mellem 'religionens dod' og 'religionens genkomst'. Det er ikke mindst spørgsmålet om Gudstankens mulige aktuelle betydning, der bringer os til at kaste lys over fortiden, dykke ned i erindringens hviskende mørke og stille spørgsmålet: "Hvilken Gud var det, vi troede, vi kunne få?"

Salmernes Bog som affekternes skole

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Lars Christian Vangslev

Salmernes Bog er det skrift i Det Gamle Testamente, som Martin Luther holdt mest af. I forordet til den tyske oversættelse af Salmernes Bog fra 1528 kalder han dette gammeltestamentlige skrift den lille bibel, som sammenfatter den store bibel. Den lille bibel taler om Kristi dod og opstandelse. Den viser kristenhedens vilkår og væsen. Den rummer de fineste ord af glæde og de dybeste ord af sorg. Den er alle kristnes bog. Enhver kan nemlig finde i den ord, som passer netop til hans livssituation, som om ordene var skrevet alene med henblik på ham og for hans skyld. "Vil du se," skriver Luther i forordet, "den kristne kirke afmalet med levende farve og skikkelse og indrammet i et billede, så tag Salmernes Bog frem for dig: så har du et fint, klart, rent spejl, som vil vise dig, hvad kristenheden er. Ja, du vil også finde dig selv og det rette kend-dig-selv, dertil Gud selv og alle skabninger." Hans høje vurdering

af den lille bibel kom også til udtryk i hans forelæsninger og udgivelser. Det første skrift, han forelæste over, var Salmernes Bog. Den første bog, han skrev og udgav, var en oversættelse til tysk og kommentar til de syv bodssalmer fra Salmernes Bog. Og Salmernes Bog forelæste han over hele 3 gange i sit liv: den første gang fra 1513 til 1515, hvor han gennemgik alle 150 salmer; den anden gang fra 1519 til 1521, hvor han på grund af rigsdagen i Worms og den efterfølgende rigsaktlysning kun nåede at gennemgå de første 22 salmer, og den tredje gang i 1530'erne, hvor han gennemgik de salmer, han holdt mest af, herunder salme 51, hvis udlægning fra 1532 er den mest berømte.

Vil man lære Luther at kende for alvor, giver det derfor god mening at læse hans skrifter om og forelæsninger over Salmernes Bog. Det er her, hans hjerteanliggende kommer tydeligst til orde. Det har Lutherforskere naturligvis længe vidst. Derfor er der også gennem årene blevet brugt megen tid på at læse og skrive om reformatorens salmefortolkning. Interessen blandt

Lutherfortolkere var i mange år først og fremmest rettet mod den første salmeforelæsning. Det var den som en følge af, at det var den almindelige antagelse, at Luthers reformatoriske gennembrud fandt sted omkring det tidspunkt, hvor den første salmeforelæsning foregik, og fortolkerne forsøgte at finde den salmeudlægnings, hvor Luthers afsked med den skolastiske teologi og redegørelse for hans reformatoriske kristendomsopfattelse først fandt sted. På dansk grund er Regin Prenters bog fra 1961 "Der barmherzige Richter. Iustitia dei passiva in Luthers Dictata super Psalterium 1513-1515" et godt eksempel på denne interesse for den første salmeforelæsning, skont han skiller sig ud fra flokken med en datering af gennembruddet til for salmeforelæsningen.

Interessen blandt Lutherfortolkere i de senere år er imidlertid flyttet fra den første salmeforelæsning til den anden salmeforelæsning, som går under den latinske betegnelse *Operationes in Psalmos*. Og årsagen til dette interesseskift er, at det er den almindelige antagelse blandt fortolkere for tiden, at Luthers reformatoriske gennembrud fandt sted sidst på året 1518, hvilket gør den anden salmeforelæsning særligt interessant. Den fremstår nemlig dermed som den første forelæsning, som den reformatoriske Luther holder. Den er, som tyskeren Florian Schneider skriver i sin disputats udgivet i 2004, "det første store vidnesbyrd om en gennemført reformatorisk skriftudlægnings." Det er den opfattelse af den anden salmeforelæsning, som ligger til

grund for den disputatsrige renæssance, salmeforelæsningen har nydt i den toneangivende Lutherfortolkning, som finder sted i Tyskland og Finland. Renæssancen kan siges at have taget sin begyndelse i 1981, hvor Gerhard Hammers fornemt kommenterede genudgivelse af *Operationes in Psalmos* del I (salme 1-11) udkom. I Tyskland er der ud over Hammers forbilledligt grundige indføring i salmeforelæsningen fra 1991 skrevet seks omfangsrige doktordisputater om forelæsningens syn på forudbestemmelse, korsteologi, historiesyn, retoriske eksegese af påstået erasmisk proveniens og kristologi, mens der i Finland er i hvert fald to spændende doktordisputater på trapperne om forelæsningens tros- og håbsopfattelse. Interessen for *Operationes in Psalmos* i tysk-finsk Lutherfortolkning har også spredt sig til den engelsksprogede verden, hvor der for tiden arbejdes på en nyoversættelse af hele den latinske forelæsning til engelsk. Den engelske oversættelse vil foreligge efteråret 2009. Renæssancen for den anden salmeforelæsning har imidlertid ikke for alvor fundet vej til Danmark. Leif Grane, Steffen Kjeldgaard-Pedersen, Anna Vind, Erik Kyndal og Asger Christian Hojlund kommer i bøger, disputater, afhandlinger og artikler ind på dele af *Operationes in Psalmos*, men der mangler en afhandling, som har den anden salmeforelæsning alene som sin genstand. Det er den afhandling, jeg vil skrive i forbindelse med mit ph.d. stipendium 2006-2009 på Afdeling for Kirkehistorie med Steffen Kjeldgaard-Pedersen som vejleder.

Operationes in Psalms er et overflodighedshorn af teologisk tænkning. Alle emner i teologien behandles på de næsten 700 sider latin. For den opmærksomme læser er det imidlertid tydeligt, at den røde tråd i forelæsningsen er den paulinske triade fra 1. Kor. 13: tro, håb og kærlighed. I udlægningsen af salme 16 vers 8 skriver Luther: "Og hvad andet er alle salmerne end nogle definitioner af troen, håbet og kærligheden? Om disse handler alle og hver enkelt salme og viser, at troen, håbet og kærlighed særegent for dem er nogle meget gode og guddommelige affekter." Ordene minder om udlægningsen af salme 9 vers 17, hvor Luther skriver: "Han [David] behandler nemlig kun troen, håbet og kærligheden i Salmernes Bog, og han behandler dem ikke i en gold orken af spekulation, men i en overflod af de mest trænedede affekter." Det er de sidste ord om troen, håbet og kærligheden som nogle meget gode og guddommelige affekter og deres behandling af salmisten i en overflod af de mest trænedede affekter, som i mine øjne er særligt interessante, dels fordi de dukker op alle vegne i forelæsningsen og folgelig er af central betydning, dels fordi de betyder en korrektion af den almindelige Lutherfortolkning på dansk grund, at Luther ikke ville vide af affectus. Det latinske ord affectus betyder ifølge Jensens og Goldschmidts Latinsk-dansk Ordbog sindstilstand, stemning, følelse. Folger vi Jensen og Goldschmidt, er troen, håbet og kærligheden hos Luther således guddommelige følelser. De er guddommelige, dels fordi de har Gud

som deres genstand, dels fordi de kommer fra Gud til den kristne gennem salmernes ord. Den kristne skal nemlig overtage de affekter, som kommer til udtryk i salmerne og gøre dem til sine egne og bruge dem i sit forhold til Gud. Salmerne og deres affekter skal være den kristnes sprog og affekter i hans bøn til og lovprisning af Gud. Det fremgår af en programmatisk slutbemærkning i udlægningsen af salme 1 vers 6, hvor Luther skriver om den rette måde at læse salmerne på: "Til sidst skal der påminde om det, som de ærværdige fædre, i særlig grad Athanasius og Augustin har overgivet, dette er, at vi skal tilpasse og afpasse vores affekter efter salmernes affekter. Da Salmernes Bog nemlig kun er affekternes skole og træning, synger den uden frugt salmerne, som synger dem uden ånd. Når du læser "Salig er det menneske, som ikke vandrer efter ugudeliges råd," så skal du samtidig blive afficeret og forbande og bede imod de ugudeliges råd, ikke alene for dig selv, men også for hele kirken ... Du har gjort tilstrækkeligt fremskridt, hvis du på en dag eller en uge har lært med affekterne at gøre et enkelt lille vers levende og åndende. Når denne begyndelse er gjort, så vil alle ting følge efter, og der vil komme til dig en skat fyldt med forståelse og affekter; se blot til, at du ikke afskrækkes fra at begynde på grund af lede eller fortvivelse. Thi dette i sandhed er at synges en salme eller, som skriften siger om David, med hånden at slå harpens strenge."

Betoningen af affectus/folelse betyder ikke, at intellectus/forståelse er udelukket. Forståelse og folelse går hånd i hånd i salmeforelæsnngen og er de to elementer i hjertets tro, som modtager skriftens ord. Det teologiske firklover bestående af Guds ord, hjertets tro med sine to elementer: forståelse og folelse er gennem hele forelæsnngen involveret i et skarpt opgor med den skolastiske teologi, som ifølge Luther netop mangler den affekt-mæssige side af troen og derfor ikke forstår, hvad troen, håbet og kærligheden er. Den mangler affectus. Luther kan også sige, at den mangler erfaring. Den skolastiske teologi er og forbliver derfor gold spekulation. Den sande teologi derimod er en skriftbase-ret teologi, hvor skriften, hvis centrum er den korsfæstede og opstandne Kristus, ses som Gud Helligånds tale, som høres og modtages af en tro, som forener intellectus og affectus. Gennem hele forelæsnngen inddrager Luther sjælesorgeriske overvejelser over, hvorledes hans udlægning af et vers kan anvendes til trost for den anfægtede og den doende. På mig, som har været præst i Folkekirken og haft samtaler med alvorligt syge og doende, gor de sjælesorgeriske overvejelser stort indtryk. De viser, at Luther er alt andet end en kassabel teolog. Det teologiske og sjælesorgeriske potentiale i salmeforelæsnngen er stort og kan måske være med til at åbne øjnene for andre for, at skriften kan være andet og mere end en museal kuriositet.

Min ph.d.- afhandling vil redegore

for affectustænkningen i den anden salmeforelæsnng. Den vil også ind- drage affectustænkningen hos Luthers skolastiske lærere fra studietiden i Er- furt samt hos de oldkirkelige og mid- delalderlige teologer, han selv henvi- ser til i teksten og anfører som inspi- rationskilder. Affectustænkningen i salmeforelæsnngen implicerer også Luthers opfattelse af Helligånden, som omtales enkelte steder som en usam- menlignelig retor og den bedste orator.

Bøger udgivet af Det Teologiske Fakultet

Det Teologiske Fakultet har gennem de sidste år udgivet flere ph.d.-afhandlinger, forskellige bind med arbejdspapirer og andre bøger. Udgivelserne bliver solgt for fremstillingsprisen. Derfor kan de ikke fås i den almindelige boghandel, men alene ved henvendelse i Receptionen på Det Teologiske Fakultet. Ønskes et eller flere bind tilsendt, vil porto og øvrige forsendelsesomkostninger blive tillagt regningen.

Afdeling for Kirkehistorie

Mette Birkedal Bruun, Carsten Selch Jensen & Niels Kastfelt, *Erindring og kirkehistorie*. Kirkehistoriske Fragmenter 1. 2004. 84 sider. Pris kr. 30.

Mette Birkedal Bruun & Kim Esmark (red.), *Ritualer i kontekst*. Med bidrag af Anders Klostergaard Petersen, Hans J. Lundager Jensen, Nils Holger Petersen, Hans Henrik Lohfert Jørgensen, Kim Esmark, Mette Birkedal Bruun, Ulrik Langen, Kate Østergaard og Eyolf Østrem. Kirkehistoriske Fragmenter 2. 2004. 193 sider. Pris kr. 50.

Afdeling for Bibelsk Eksegese

Gitte Buch-Hansen (red.), *Fakta, fiction og frelse. Teologer diskuterer Da Vinci Mysteriet*. Med bidrag af Nils Holger Petersen, Anne Vig Skoven, Gitte Buch-Hansen og Johanne Stubbe Teglbjærg. 2006. 66 sider. Pris kr. 20.

Gitte Buch-Hansen, Troels Engberg-Pedersen og Lone Fatum (red.), *Gender and Body in the Gospel of John*. Med bidrag af Adele Reinhartz, Turid Karlsen Seim, Gitte Buch-Hansen, Jorunn Økland og Lone Fatum. Working Papers 1. 2006. 90 sider. Pris kr. 30.

Troels Engberg-Pedersen og Henrik Tronier (red.), *Philosophy at the Roots of Christianity*. Med bidrag af Henrik Tronier, Stefan Nordgaard Svendsen, Gitte Buch-Hansen og Troels Engberg-Pedersen. Working Papers 2. 2006. 123 sider. Pris kr. 30.

Niels Hyldahl, *Om retfærdighed og syndfrihed. En fortolkning af de tre Johannesbreve*. 2007. 110 sider. Pris kr. 30.

Mogens Müller, *Skriften i Skriften. Mellem tradition og reception. Fjorten afhandlinger*. 2007. 205 sider. Pris kr. 50.

Afdeling for Systematisk Teologi

Jonas Adelin Jorgensen, Kirsten Busch Nielsen & Niels Henrik Gregersen (red.) *Spirit and Spirituality. Proceedings of the 15th Nordic Conference in Systematic Theology*. Med bidrag af Jonas Adelin Jorgensen, Niels Henrik Gregersen, F.

LeRon Shults, Sigurd Bergmann, Jayne Svennungson, Else Marie Wiberg Pedersen, Bent Flemming Nielsen, Trond Skard Dokka, Jone Salomonsen, Arne Rasmusson, Jyri Komulainen & Aasulv Lande. 2007. 201 sider. Pris kr. 50.

Doktordisputats

Kirsten Busch Nielsen, *Syndens brudt magt. En undersøgelse af Dietrich Bonhoeffers syndsforståelse*. 2008. 418 sider. Pris kr. 100.

Ph.d.-afhandlinger

Anna Vind, *Latomus og Luther. Striden om hvorvidt enhver god gerning er synd. En teologihistorisk afhandling 2001*. 2007. 374 sider. Pris kr. 120.

Iben Damgaard, *Mulighedens spejl. Forestilling, fortælling og selvforhold hos Kierkegaard og Ricœur*. 2005. 217 sider. Pris kr. 80.

Jonas Adelin Jorgensen, *Jesus Imanders and Christ Bhaktas. A Qualitative and Theological Study of Syncretism and Identity in Global Christianity*. 2006. 462 sider. Pris kr. 120.

Sten Haarlov, *Paul Helgesens teologiske standpunkt og placering i den europæiske humanismebevægelse – set på baggrund af en præsentation af Erasmus af Rotterdams teologiske programskrifter*. 2007. 398 + 7 sider. Pris kr. 105.

Gitte Buch-Hansen, *It is the Spirit that makes alive (6:63). A stoic Understanding of pneûma in John*. 2007. 513 sider. Udsolgt

Stefan Nordskov Svendsen, *Allegory Transformed. The Appropriation of Philonic Hermeneutics in the Letter to the Hebrews*. 2007. 259 sider. Pris kr. 110.

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne moder ved Fakultetet annonceres i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen og på Fakultetets hjemmeside www.teol.ku.dk under arrangementskalender.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemesteret 2008. Ændringer i programmet kan forekomme. For nærmere oplysninger henvises til de nævnte kilder.

Onsdag den 30. januar 2008 kl. 13.00-15.00

Titel: Kandidatintro

Sted : Se opslag

Arr. : De faglige vejledere

Mandag den 4. februar 2008 kl. 14.15

Pastor Jens Lyster – semesteråbningsforelæsning

Titel: Strejftog gennem hymnologiens grænselände

Sted : Aud. 7, Kobmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr. : Det Teologiske Fakultet

Fredag den 8. februar 2008 kl. 14.00

Professor Jorgen S. Nielsen – tiltrædelsesforelæsning

Sted : Aud. 7, Kobmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr. : Det Teologiske Fakultet

Tirsdag den 12. februar 2008 kl. 14.15-16.00

Seminar ved Prof Susan Karant.-Nunn, University of Arizona, Department of History "The Emotions of Ritual"

Sted : Aud. 7, Kobmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr. : Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer

Fredag den 22. februar 2008 kl. 13.00

Lektor, ph.d. Kirsten Busch Nielsen - disputatsforsvar

Titel: Syndens brudte magt. En undersøgelse af Dietrich Bonhoeffers syndsforståelse

Sted : Anneksauditorium A, Studiestræde 6, 1455 København K.

Arr. : Det Teologiske Fakultet

Torsdag den 28. februar 2008 kl. 15.00-18.00

Titel: Åbent Hus

Sted : Se opslag

Arr. : De faglige vejledere

Torsdag den 13. marts 2008 kl. 10.00

Seminar om CONSTRUCTING MEMORY – material manifestations of remembrance and oblivion in times of transition

Sted : Oplyses senere

Arr. : Center for studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer

Torsdag den 13. marts 2008 kl. 13.15-16.00

Seminar om Johannes' Åbenbaring i middelalderen

Sted : Oplyses senere

Arr. : Center for studiet af Biblens Brug

Torsdag den 13. marts til lørdag den 15. marts 2008

Conference/Ph.D Course

Titel: Religion and Subjectivity: Reconsidering the Relational Self.

Sted : CFS, University of Copenhagen, Njalsgade 140-142 (building 25, 5th floor).

Arr. : Arne Gron, Carsten Pallesen and Claudia Welz in cooperation with the Nordic Society for Philosophy of Religion and the Theological Faculty of the University of Copenhagen

Fredag den 14. marts 2008 kl. 12

Afskedsseminar ved lektor Peder Norgaard-Hojen

Sted : Aud. 7, Kobmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr. : Afdeling for Systematisk Teologi

Onsdag den 2. april 2008 kl. 15.00-17.00

Titel: Seminar om elektroniske hjælpemidler

Sted : Se opslag

Arr. : De faglige vejledere

Fredag den 11. april 2008 kl. 12.15-13.30

Titel: Karriereworkshop

Sted : Se opslag

Arr. : Erhvervsvejlederen

Torsdag den 24. april 2008 kl. 13.15-16.00

Seminar om evangelierharmonier

Sted : Oplyses senere

Arr. : Center for studiet af Biblens Brug

Torsdag den 24. april 2008 kl. 17.30-18.30

Titel: Informationsmode om masteruddannelse

Sted : Se opslag

Arr. : Erhvervsvejlederen

Fredag den 25. april 2008 kl. 12.15-13.00

Titel: Næsten-kandidat-mode

Sted : Se opslag

Arr. : Erhvervsvejlederen

Torsdag den 15. maj 2008 kl. 17.30-18.30

Titel: Masterklasse

Sted : Se opslag

Arr. : Erhvervsvejlederen

Fredag den 6. juni 2008 kl. 13.15-16.00

Seminar om Grundtvig, folkekirke og mission ved Hans Raun Iversen

Sted : Aud. 11, Kobmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr. : Afdeling for Systematisk Teologi

Søren Kierkegaard Selskabet forår 2008

Torsdag den 28. februar kl. 19.30

Foredrag ved Anders Holm

”Antipoderne. Forestillingen om Grundtvig og Kierkegaard som et enten-eller.”

Torsdag den den 27. marts kl. 19.30

Foredrag ved Teaterinstruktør Christoffer Berdal.

”Den eksistentielle krise mellem væren og gestaltning i mødet med skuespillerens bevidsthed.”

Torsdag den 24. april kl. 19.30

Foredrag ved Ivan Z. Sørensen.

”Søren Kierkegaard og Karen Blixen.”

Torsdag den 29. maj kl. 19.30

Foredrag ved Ole B. Olesen.

”Søren Kierkegaards kristendom – religiøs forførelseskunst eller pietistisk alvor? – Læsninger af Søren Kierkegaards ”Indovelse i Christendom”.”

**Alle foredrag afholdes i Kældercaféen,
Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44 over gården.**

Teologisk Forening forår 2008

Tirsdag den 26. februar kl. 19.30

Instruktør Anne Wivel og Rektor Mogens Lindhardt

”Ansigt til ansigt: Præsteroller før og nu.”

Tirsdag den 4. marts *

Fremvisning af Anne Wivels film: ”Ansigt til ansigt”

Tirsdag den 18. marts kl. 19.30

Adjunkt Søren Holst

”Hvor slutter Første Mosebog?”

Tirsdag den 15. april kl. 19.30

Lektor Bo Holm, Aarhus Universitet

”Luther og gavens teologi.”

Tirsdag den 6. maj kl. 17-18.00 *

Generalforsamling i Teologisk Forening

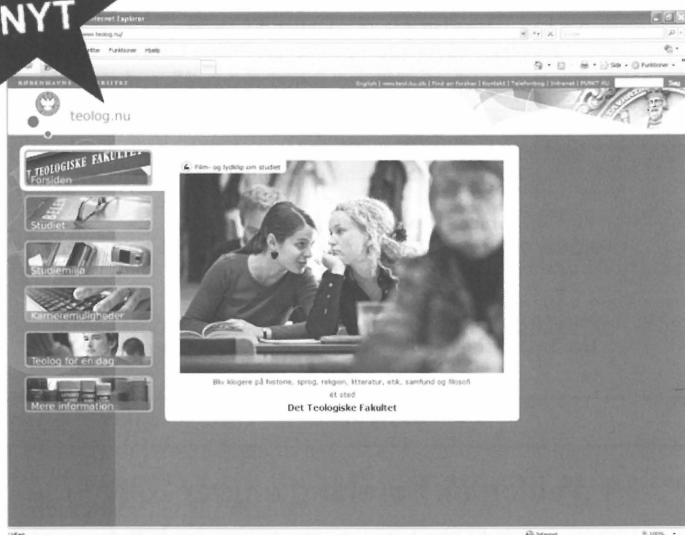
Tirsdag den 6. maj kl. 19.30 *

Ph.d.-studerende Ulrik Houliind Rasmussen, Afdeling for Systematisk Teologi

”Efter Guds død: Hans Blumenbergs religionsfilosofi.”

**Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44 over gården.**

*** Sted og/eller tid offentliggøres senere**

**Besøg:
www.teolog.nu**

**En side om
det teologiske studium**